

Odnos Španjolaca prema američkim starosjediocima u 16. st.

Gržinić, Andrej

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:585600>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
ODSJEK ZA POVIJEST
STUDIJ POVIJESTI I FILOZOFIJE

Andrej Gržinić

ODNOS ŠPANJOLACA PREMA AMERIČKIM
STAROSJEDIOCIMA U 16. STOLJEĆU

DIPLOMSKI RAD

doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Rijeka, 2017. godina

Sažetak

Otkrićem Amerike Kristofora Kolumba 1492. godine došlo je do kontakta dviju odvojenih civilizacija. Razlozi razlika u tehnološkom razvoju su u slučajnim prednostima okoliša, a ne zbog razlika u sposobnosti samih ljudi. Španjolci su iskorištavali starosjedioce kao robovsku radnu snagu. Svoj odnos prema njima su temeljili na teorijama o iracionalnosti američkih starosjedioca. Oviedo i Sepulveda su glavni zastupnici te teorije. Svoje argumente temelje na Aristotelovoj teoriji o prirodnom robu. S druge strane humanisti poput Las Casas pomoću svojih argumenata pokušavaju dokazati da su američki starosjedioci racionalna bića te da su u potpunosti sposobni prihvatiti kršćanstvo i europske kulturne vrijednosti. Rasprava je trajala dugi niz desetljeća 16. stoljeća, ali se nije došlo do krajnjeg dogovora oko ovog pitanja. U to vrijeme starosjedioci su doživjeli najveći pad populacije u svojoj povijesti te su vidjeli dolazak Europljana kao katastrofalni događaj koji je uzrokovao pad njihove civilizacije. S druge strane, Europljani su vidjeli otkriće Amerike kao presudan događaj za svoju civilizaciju kojim dobivaju ulogu širenja kršćanstva i svoje kulture.

Sadržaj:

1. Uvod.....	3
2. Novi svijet.....	4
3. Uzrok razlika Starog i Novog svijeta.....	6
4. Prvi kontakti.....	11
5. Odnos Španjolaca prema američkim starosjediocima	19
5. 1. Encomienda.....	21
5. 2. Gonzalo Fernández de Oviedo.....	24
5. 3. Negativni prikazi američkih starosjedilaca.....	28
5. 4. Tradicija rasizma.....	30
5. 5. Pozitivni prikazi američkih starosjedilaca	31
5. 6. Bartolome de Las Casas i Juan Gines de Sepulveda.....	33
6. Posljedice za američke starosjedioce	48
7. Starosjedilačko viđenje značaja dolaska Španjolaca	50
8. Zaključak.....	54
9. Literatura.....	56

1. Uvod

Otkrićem Amerike Kristofora Kolumba 1492. godine došlo je do kontakta dvaju potpuno odvojenih svjetova, čije su odvojene ljudske skupine imale samostalan tijek razvoja tisućama godina. U trenutku kontakta europska civilizacija je bila na mnogo višem stupnju razvoja u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti. Ovdje dolazi do problema pri objašnjavanju uzroka tih razlika u razvoju. Španjolci su raspravljali o ovom pitanju od prvih kontakata sa starosjediocima pa sve do kraja 16. stoljeća. Jednim od mogućih rješenja smatralo se da su američki starosjedioci ili Indijanci po svojoj prirodi zaostala bića u odnosu na bijelce tj. Europljane te da su samim time nesposobni dosegnuti europsku razinu civilizacijskog razvoja.

Drugi odgovor bio je da su Indijanci jednaki Europljanima po svim sposobnostima, ali da su zbog određenih povijesnih okolnosti u tom trenutku bili na nižem stupnju razvoja, što bi značilo da imaju potencijala primiti europske civilizacijske vrijednosti. Ovo je bila jako važna rasprava jer je o njoj ovisio odnos Španjolaca prema Indijancima. Međutim, nikada nije došlo do konačnih rješenja u ovoj raspravi te je tijekom 16. stoljeća ipak prevladavalo uvjerenje da su Indijanci niža bića te da su po svojoj prirodi robovi Španjolicima. Takav je bio i odnos prema njima pa su se uvelike iskorištavali kao radna snaga na svim ekonomski isplativim poljima, od rudarenja do poljoprivrede.

U ovom radu će se usporediti ove dvije suprotstavljene teorije. Analizirat će se djela i argumenti velikih španjolskih mislilaca koji su vodili žestoke intelektualne rasprave desetljećima nakon otkrića Amerike. Također, usporedit će se dva suprotna gledišta na događaje krajem 15. i početkom 16. stoljeća, tj. španjolska razmišljanja da pridonose širenju svoje naprednije kulture među barbare i mišljenje starosjedioca koji ove događaje vide kao veliku katastrofu koja je uništila njihovu civilizaciju i kulturu. Pored toga, detaljnije će se prikazati odnos Španjolaca prema američkim starosjediocima u 16. stoljeću, koji je opravdavan gore spomenutom teorijom, odnosno teorijom da su Indijanci iracionalna niža bića. Bit će riječi o, u najmanju ruku negativnim posljedicama za starosjedilačko stanovništvo koje je u 16. stoljeću masovno iskorištavano kao robovska radna snaga, prisilno pokrštavano te je doživjelo nezabilježene razine epidemija europskih bolesti na koje nije imalo imunološku zaštitu. Ovi događaji uzrokovali su

najveći pad udjela broja stanovnika u novijoj ljudskoj povijesti te se može zaključiti da je dolazak Španjolaca u Ameriku izazvao apokaliptične posljedice za tamošnje starosjedioce.

2. Novi svijet

Sjeverna i Južna Amerika, koje su Europljani nazvali Novim svijetom, naseljene su tisućama godina prije prvog doticaja s takozvanim Starim svijetom. Postoje razne teorije o prvom naseljavanju Amerika, no najvjerojatnije je da se prvo naseljavanje dogodilo prije otprilike 13000 godina kada su krajem ledenog doba skupine ljudi iz Azije prešle Beringov prolaz.¹ Prvi doseljenici su se postepeno preko Aljaske kretali prema jugu te su se stotinama godina širili sve do najjužnije točke Južne Amerike. Od tada se ta društva razvijaju potpuno odvojeno od ostatka svijeta. Treba napomenuti da se čovječanstvo, u trenutku dolaska ljudi u Ameriku, još uvijek bavilo lovom i sakupljanjem plodova.² Dakle, nije postojala poljoprivreda i stočarstvo iz čega slijedi da nije postojao sjedilački način života, a time ni gradovi i složenija podjela rada. Moglo bi se reći da su prvi stanovnici Amerika bili na jednakom stupnju razvoja s ostatkom čovječanstva. Ipak, tisuće godina odvojenog razvoja Starog i Novog svijeta rezultirale su u vrijeme Kolumbovog prvog putovanja velikim tehnološkim razlikama koje su dale Europljanima ogromnu prednost pri pokoravanju američkih starosjedilaca.

U vrijeme otkrića Amerike starosjedilačka društva su bila veoma kompleksna i raznovrsna. Povijest se često piše iz europske perspektive te dolazi do pojednostavljene slike stanja predkolonijalnih američkih društava. Često ih se prikazuje kao homogene zajednice u kojima nije bilo mnogo promjena.³ Istina je upravo suprotna, dolazilo je do mnogo uspona i padova raznih državnih tvorevina i kultura, narodi i plemena su nestajali uslijed osvajačkih ratova te se može reći da je politička struktura Srednje i Južne Amerike bila izrazito heterogena u

¹ Jared Diamond, *Sva naša oružja: zarazne bolesti, čelik i puške*, Algoritam, Zagreb, 2007., str. 73. (u nastavku Diamond, *Sva naša oružja: zarazne bolesti, čelik i puške*)

² Isto, str. 106.

³ Frank Salomon, Stuart B. Schwartz, *New peoples and new kinds of people: Adaptation, readjustment, and ethnogenesis in South American indigenous societies (Colonial era)*, u: *The Cambridge history of the Native Peoples of the Americas, Volume III: South America, Part 2*, ur. Frank Salomon, Stuart B. Schwartz, Cambridge University Press, Cambridge, 2008., str. 445. (u nastavku Salomon, Schwartz, *New peoples and new kinds of people*)

usporedbi s Europom onog doba. Središta civilizacija su bila na području središnjeg i južnog Meksika, centralne Amerike te na području Anda s glavnim centrima na teritoriju Perua.⁴ Na tim područjima je došlo do intenzivnog razvoja poljoprivrede i uspostave kompleksnih društava. Primjeri dobro uređenih država su moćna carstva Asteka u središnjem Meksiku i carstvo Inka na području Anda. Međutim, geografske karakteristike Srednje i Južne Amerike onemogućile su aktivnije kontakte između udaljenih regija. Planinski lanac Ande proteže se niz cijelu Južnu Ameriku te su kroz većinu dijelova teško prohodne. Također, veoma usko kopneno područje centralne Amerike smješteno u tropskom području s gustim tropskim šumama otežavalo je komunikaciju i veze Meksika i Južne Amerike. Pored toga, pustinje i velika prostranstva sjeverno od središnjeg Meksika otežavaju veze sa Sjevernom Amerikom. Dakle, područja Novog svijeta su bila dosta izolirana te se tako onemogućio lagan protok znanja o novim tehnološkim postignućima. To se odrazilo i na društvene oblike diljem Amerike. Postojala su mnoga područja gdje je još prevladavao plemenski tip društva. To se uglavnom odnosi na Amazonu u Brazilu, ali takvi društveni oblici su postojali i u mnogim drugim izoliranim područjima.⁵ Na primjer u Paragvaju je selo bila najviša politička organizacija.⁶ Pored plemenskog ustroja na mnogim područjima su prevladavale poglavarije, društveni tip na prijelaznoj fazi između plemena i države. Karakterizira ga centralna vlast, intenzivna poljoprivreda te hijerarhijska organizacija.⁷ Vlast je bila ograničena na manja područja jer još nije dosegnuta organizacijska razina države. U vrijeme dolaska Španjolaca poglavarije, kao društveni ustroj, prevladavale su u Panami, Kostarici, sjevernoj Kolumbiji, Venezueli te na karipskim otocima poput Kube, Hispaniole, Portorika i Jamajke.⁸ Pored toga, kod naroda Srednje i Južne Amerike nije postojala ideološka povezanost.⁹ Za razliku od njih kod Europljana je bilo dosta izraženo shvaćanje pripadnosti kršćanskoj civilizaciji. Na primjer, kod križarskih ratova došlo je do saveza raznih država, a povezivala ih je kršćanska ideologija. Isto tako, organizirani su savezi kršćanskih zemalja s

⁴ Benjamin Keen, Keith Haynes, *A History of Latin America*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston, 2009., str. 12. (u nastavku Keen, Haynes, *A History of Latin America*)

⁵ Isto, str. 9.

⁶ Isto, str. 80.

⁷ Diamond, *Sva naša oružja: zarazne bolesti, čelik i puške*, str. 286.

⁸ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 10.

⁹ Neil L. Whitehead, *The crises and transformations of invaded societies: The Caribbean (1492-1580)*, u: *The Cambridge history of the Native Peoples of the Americas, Volume III: South America, Part 1*, ur. Frank Salomon, Stuart B. Schwartz, Cambridge University Press, Cambridge, 2008., str. 900. (u nastavku Whitehead, *The crises and transformations of invaded societies The Caribbean (1492-1580)*)

ciljem zaustavljanja osmanskih osvajanja. Dakle, ideološka povezanost nije postojala kod američkih starosjedioaca i to ih je dodatno onemogućavalo prilikom organiziranja skupnog otpora.

3. Uzrok razlika Starog i Novog svijeta

Budući da su prvi stanovnici Amerika prije 13000 godina bili na jednakom stupnju razvoja s ostatkom čovječanstva javlja se problem objašnjenja uzroka nagomilanih razlika u razvoju Europe i Novog svijeta. Odgovor se nalazi u geografskom položaju kontinenata te flori i fauni. Naime, poljoprivreda i stočarstvo su ključni elementi za prelazak na sjedilački način života. Oni omogućuju proizvodnju hrane na jednom području te se time napušta prijašnji nomadski način života lovaca-sakupljača. Osim toga, poljoprivreda i stočarstvo omogućuju proizvodnju mnogo veće količine hrane po km² te se time omogućuje povećanje gustoće naseljenosti što uzrokuje pojavu gradova.¹⁰ Viškovi u proizvodnji hrane i gradovi rezultiraju podjelom rada pa se javljaju mnogi slojevi koji ne sudjeluju izravno u proizvodnji hrane. To su obrtnici, vojnici, svećenici, pisari i vladajući sloj. Dakle javljaju se uvjeti za specijalizaciju rada te se time omogućuje tehnološko napredovanje. Svi ovi elementi uzrokuju stvaranje kompleksnijih društvenih organizacija. Očigledno je da je prelazak na bavljenje poljoprivredom i stočarstvom ključan čimbenik razvoja civilizacija i složenih društava.

Problem pri tom prelasku javlja se kod pronalaska usjeva za uzgoj i životinja za pripitomljavanje. Flora i fauna se uvelike razlikuju po kontinentima te zbog toga razne skupine ljudi imaju različite početne uvjete.¹¹ Na primjer na području Zapadne Azije, Europe i sjeverne Afrike raste 33 vrste trava s krupnim sjemenkama dok u Srednjoj i Južnoj Americi raste samo sedam vrsta.¹² Plodni polumjesec, kojeg se naziva kolijevkom civilizacija, imao je čak osam vrsta usjeva te je time imao odlične preduvjete za razvoj prvih civilizacija.¹³ Žitarice plodnog polumjeseca poput pšenice i ječma dosta se lagano uzgajaju i daju veliku količinu bjelančevina,

¹⁰ Diamond, *Sva naša oružja: zarazne bolesti, čelik i puške*, str. 94.

¹¹ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 11.

¹² Diamond, *Sva naša oružja: zarazne bolesti, čelik i puške*, str. 149.

¹³ Isto, str. 150.

dok je na primjer za kukuruz, glavni izvor hrane u Mezoamerici,¹⁴ trebalo jako dugo vremena za uzgoj. Prvi klipovi kukuruza bili su dugi samo 1 do 2 cm te je trebalo tisuće godina da se dostigne dužina klipa od 15 cm.¹⁵ Dakle, kukuruz kojeg su starosjedioci Mezoamerike pronalazili u prirodi bio je dosta malen i davao je malenu količinu hranjivih tvari. Iz toga se može zaključiti da kukuruz nije mogao na početku poslužiti kao glavni izvor prehrane te je usporen prelazak lovaca-sakupljača na bavljenje poljoprivredom, dok je u Plodnom polumjesecu prisustvo mnogih lako uzgojivih žitarica omogućilo raniji razvoj poljoprivrede. Smatra se da se poljoprivreda razvila u Mezoamerici oko 3500. godine pr. Kr. dok se u Plodnom polumjesecu razvila već oko 8500. godine pr. Kr.¹⁶ Dakle bogatstvo uzgojivih biljaka na Bliskom istoku dalo je tim skupinama ljudi prednost od čak pet tisuća godina. Ista je bila situacija s domaćim životinjama. Čak 80% krupnih vrsta sisavaca Sjeverne i Južne Amerike izumrlo je pred kraj ledenog doba, u vrijeme dolaska prvih ljudi.¹⁷ Rezultat toga je bio izostanak potencijalnih životinja za udomaćivanje. Pripitomljeni su samo purani u Meksiku i na jugozapadu SAD-a, ljame/alpake i zamorci u Andama, mošusne patke u tropskoj Južnoj Americi te psi po svim područjima.¹⁸ Sve te životinje daju puno manje hrane od pet glavnih vrsta iz Euroazije: ovca, koza, krava, svinja i konj. Dakle može se zaključiti da su američki stanovnici imali mnogo teže uvjete za prelazak na poljoprivredu i stočarstvo, a time i teže uvjete za razvoj civilizacija i složenih društava.

Osim problema vezanih uz nedostatak potencijalnih životinja i biljaka za poljoprivredu i stočarstvo problem je bio i sporo širenje proizvodnje hrane. Već su navedene geografske karakteristike Sjeverne i Južne Amerike i problem izoliranosti raznih skupina ljudi na tim kontinentima. To je uvelike utjecalo na širenje tehnologija i udomaćenih životinja i usjeva. Na primjer, izum kotača se nije proširio iz Meksika do Anda gdje su udomaćili ljame i gdje bi kotač našao jako korisnu primjenu. Isto tako, ljame nisu dovedene u Meksiko, razvoj pisma iz Mezoamerike nije se proširio u Južnu Ameriku. Pored geografskih barijera poput planinskih lanaca, pustinja i uskih tropskih kopnenih površina na sporo širenje civilizacijskih dostignuća uvelike je utjecao smjer orijentacije kontinenata. Naime, Sjeverna i Južna Amerika se protežu

¹⁴ Mezoamerika je naziv za područje koje se prostire od današnjeg središnjeg Meksika do današnje sjeveroistočne Kostarike.

¹⁵ Diamond, *Sva naša oružja: zarazne bolesti, čelik i puške*, str. 125.

¹⁶ Isto, str. 106.

¹⁷ Isto, str. 226.

¹⁸ Isto, str. 151.

duž osi sjever-jug, dok Euroazija ima smjer istok-zapad pa se tako u Euroaziji udomaćene životinje i biljke mogu širiti po istoj osi Mediterana, Bliskog istoka i Kine koje nemaju velikih odstupanja u klimi. U Amerikama je problem os sjever-jug jer dolazi do velikih razlika u klimama. Na primjer ljame su prilagođene životu na Andama, ali bi se mogle koristiti na brdovitim područjima središnjeg Meksika gdje se ipak nisu proširile te je Mezoamerika ostala bez transportnih životinja.¹⁹ Problem su predstavljale nizine tropskih šuma Središnje Amerike koje nisu prirodno stanište ljama. Isto tako, kukuruz je prilagođen za klimu Mezoamerike pa ga je vrlo teško širiti na sjever ili jug jer se mora prilagoditi drugačijoj klimi.²⁰ Zato je širenje kukuruza išlo veoma sporo dok su se pšenica i ječam mogli brzo proširiti diljem Europe i sjeverne Afrike. Izoliranost i os sjever-jug nanijele su isti problem širenju tehnoloških inovacija. Glavni je problem što tehnologija katalizira vlastiti razvoj tj. svaki izum se temelji na mnoštvu prijašnjih otkrića.²¹ Euroazija i sjeverna Afrika su imale prednost što su se tehnološke inovacije brzo širile iz raznih krajeva kontinenta pa bi se sakupljanjem raznih izuma stvorila podloga za nova otkrića. U Sjevernoj i Južnoj Americi taj je proces bio uvelike otežan zbog ranije spomenutih problema izoliranosti raznih skupina ljudi zbog geografskih zapreka. Jedna od najvećih prednosti Španjolaca je bila upotreba željeza i čelika dok su se američki starosjedioci još uvijek koristili brončanim oružjem. Potrebne su tisuće godina usavršavanja kako bi se dostigla metalurgija obrade željeza. Na primjer u Kini i na Bliskom istoku bilo je potrebno 2000 godina za prelazak s bronce na željezo.²² Narodi Novog svijeta tek su krenuli s obradom bronce te nisu imali vremena za dostizanje obrade željeza. Razlika u razvoju tehnologije opet se vraća na prvi izvor problema, a to je bogatstvo uzgojivih biljaka i udomaćenih životinja na Bliskom istoku koje je dalo tim skupinama ljudi prednost od pet tisuća godina u odnosu na američke starosjedioce. Slična je situacija s pismom koje se neovisno razvilo samo nekoliko puta u povijesti. Sigurno je da je do neovisnog razvoja pisma došlo u Sumeru i u Srednjoj Americi dok je moguće da se pismo neovisno razvilo u Egiptu i Kini.²³ Svi ostali narodi su preuzeli i postepeno modificirali ta pisma. Dakle opet je važan protok informacija i znanja koji je bio otežan u Novom svijetu zbog izoliranosti područja. Zato na primjer Inke nisu preuzele pismo iz Mezoamerike. Za nadmoć Španjolci nisu morali sami izumiti obradu željeza, pismo, kotač i

¹⁹ Isto, str. 199.

²⁰ Isto, str. 189.

²¹ Isto, str. 277.

²² Isto.

²³ Isto, str. 233.

barut. Sve te tehnologije preuzete su od drugih naroda zbog velike protočnosti informacija na euroazijskom području.

Najveća prednost Španjolaca su bile bolesti koje su prenijeli na Indijance. Procjenjuje se da se populacija američkih starosjedioca smanjila između 90% i 95% tijekom 16. stoljeća. Unatoč okrutnosti Španjolaca oni sami nisu mogli uzrokovati tako veliko smanjenje broja stanovnika. Na primjer nakon povlačenja Cortesa iz Tenochtitlana, glavnog asteškog grada 1520. godine izbila je epidemija boginja koja je odnijela pola asteškog stanovništva.²⁴ To je uvelike pomoglo Cortesu prilikom opsade i osvajanja Tenochtitlana sljedeće godine. Isto tako, bolesti su imale veliku ulogu prilikom Pizarrovog osvajanja carstva Inka. Epidemija boginja pokosila je Ande već 1526. godine, dakle nekoliko godina prije dolaska samih Španjolaca. Bolest je uzrokovala smrt velikog dijela populacije Inka te je bila i neizravni uzrok građanskog rata. Naime od boginja je umro car Inka Huayna Capac te je došlo do borbe za vlast između dva njegova sina, Atahualpe i Huascara.²⁵ Carstvo Inka oslabljeno velikim padom populacije i građanskim ratom bilo je mnogo lakša meta osvajanja. Dakle epidemije bolesti su imale veliku ulogu prilikom pada dva najsnažnija carstva Novog svijeta.

Ovdje se dolazi do problema. Zašto su američki starosjedioci masovno umirali od bolesti Starog svijeta dok Španjolci nisu stradali od nikakvih američkih bolesti? Odgovor se opet nalazi u slučajnoj prednosti stanovnika Euroazije i sjeverne Afrike. Bolesti poput boginja, gripe, malarije, tuberkuloze, kuge, ospica i kolere prvotno nastaju kod životinja te zatim prelaze na ljude.²⁶ Za taj prelazak potreban je dugotrajan blizak kontakt ljudi i životinja jer su šanse za stvaranje takvih bolesti vrlo male. Udomaćivanje mnogo vrsta u Euroaziji i sjevernoj Africi te blizak život ljudi i životinja stvorili su idealne uvjete za pojavu takvih bolesti. Osim toga za odražavanje epidemija potrebna je velika gustoća naseljenosti te su zato gradovi uvijek najviše stradavali tijekom epidemija.²⁷ Kroz tisuće godina Stari svijet je doživio mnoštvo pogubnih epidemija. Preživjeli su postajali imuni na razne bolesti te bi tu imunost prenosili na svoje potomstvo. Američki starosjedioci su imali gusto naseljena područja, ali nisu imali mnogo udomaćenih životinja te one koje su udomaćili nisu bile pogodne za prijenos bolesti na ljude.

²⁴ Isto, str. 223.

²⁵ Isto, str. 224.

²⁶ Isto, str. 219.

²⁷ Isto, str. 216.

Zbog toga nisu postojale potencijale bolesti koje bi mogle zaraziti Španjolce. Postoje naznake da je sifilis jedina uvezena bolest iz Novog svijeta.²⁸ Dakle, američki starosjedioci su bili u potpunosti bez imunološke zaštite na bolesti Starog svijeta te su se zato među njima jako brzo širile razne bolesti. Zbog epidemija dolazilo je do pravih egzodusa starosjedilačkog stanovništva čime su olakšana španjolska osvajanja.

Može se zaključiti da su slučajne prednosti poput dostupnosti uzgojivih biljaka i životinja za udomaćivanje, osi kontinenta i geografski položaj koji omogućava brzo širenje novih znanja bili ključni elementi koji su usmjerili razvoj civilizacija i koji su uzrokovali velike razlike u stupnju razvoja Španjolaca i američkih starosjedilaca na prijelazu između 15. i 16. stoljeća. Da su američki starosjedioci imali više sreće i da su oni imali te slučajne prednosti uzrokovane okolišem, a da su te prednosti izostale kod Europljana onda bi situacija vrlo vjerojatno bila potpuno obrnuta, tj. Asteci ili neki drugi narodi bi vjerojatno osvajali Europu, a njihove bolesti bi uzrokovale veliki demografski pad Europljana. Dakle, do razlika u razvoju je došlo zbog slučajnih prednosti u okolišu, a ne zbog razlika u sposobnosti samih ljudi.

²⁸ Isto, str. 223.

4. Prvi kontakti

Prilikom prvog dolaska na Karibe 1492. godine Kolumbo je smatrao da je otkrio raj na Zemlji.²⁹ Tijekom prvih mjeseci nakon otkrića proširilo se takvo uvjerenje. Brojne nove životinjske i biljne vrste oduševile su Španjolce. Mnoge legende i mitovi srednjovjekovne kršćanske Europe davale su nadu o postojanju takvog mjesta. Ipak idila je ubrzo prekinuta. Vijesti o otkriću bogatih zemalja na zapadu motiviralo je mnoge na odlazak u Ameriku sa željom za brzom zaradom. Krenula je potraga za zlatom po karipskim otocima. Odnos prema američkim starosjediocima koji su mirno prihvatili dolazak Španjolaca ubrzo je postajao sve okrutniji. Već nakon prvog putovanja Kolumbo je nekoliko zarobljenih Indijanaca prevezao u Španjolsku kako bi ih pokazivao po ulicama Seville i Barcelone.³⁰ Iz ovog primjera se može vidjeti da su se Španjolci već od samog početka odnosili prema Indijancima kao prema nižim bićima jer su ih izlaganjem u kavezima po španjolskim gradovima sveli na razinu životinja. Nakon drugog putovanja u Ameriku poslao je u Španjolsku veliki broj Indijanaca za prodaju u roblje kako bi lakše financirao daljnja putovanja.³¹ U pismu iz 1498. godine vidimo da se prema njima odnosi kao prema objektima. Hladno iznosi broj indijanskih robova i profit od njihove prodaje. Ističe da će vjerojatno na početku mali dio njih preživjeti, ali da će se situacija kasnije popraviti jer su imali ista iskustva s crnim robovima iz Gvineje.³² Dosta je nejasno Kolumbovo viđenje Indijanaca. Ponekad ih opisuje kao plemenite divljake, a ponekad se referira na njih kao na prljave pse.³³ Postojale su mnoge legende o čudovišnim bićima koji su mješavina životinja i ljudi, pa su postojala očekivanja pronalaska takvih vrsta na karipskim otocima. Upravo zato Kolumbo ističe da nije pronašao čudovišne ljude, iako je čuo priče Indijanaca o ljudima s pasjim glavama i jednim okom.³⁴ Prilikom istraživanja obala Venezuele i Kolumbije 1498. godine Kolumbo opisuje starosjedioce. Ističe da nisu tamni kao Indijanci na Karibima, divi se njihovoj lijepoj građi te kaže da su dosta vješti i inteligentni.³⁵ Teško je odrediti koje je bilo Kolumbovo

²⁹ David E. Stannard, *American Holocaust: Columbus and the Conquest of the New World*, Oxford University Press, New York, 1993., str. 64. (u nastavku Stannard, *American Holocaust*)

³⁰ Lewis Hanke, *Bartolomé de Las Casas: An Interpretation of His Life and Writings*, Springer Netherlands, Washington, 1951., str. 14. (u nastavku Hanke, *Bartolomé de Las Casas*)

³¹ Isto.

³² Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 60.

³³ Isto.

³⁴ John H. Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, Cambridge University Press, Cambridge, 1970., str. 24. (u nastavku Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*)

³⁵ Stannard, *American Holocaust*, str. 198.

konačno mišljenje o prirodi Indijanaca, ali se treba naznačiti njegov religijski fanatizam koji je imao veliki utjecaj na njegov odnos prema Indijancima. Imao je veliku želju organiziranja novog križarskog pohoda na Jeruzalem pa mu je otkriće Amerike trebalo poslužiti kao izvor sredstava za tako veliki projekt.³⁶

Prva dva desetljeća Španjolaca na Karibima obilježena su nekontroliranim iskorištavanjem starosjedilaca. Španjalcima nije bio cilj osnivanje kolonija, nego brza zarada. Prisiljavali su Indijance da rade za njih u rudnicima pod jako teškim uvjetima i uz malo hrane. Ondje su masovno umirali od bolesti, iscrpljenosti i gladi. Stvarao se obrazac koji bi započeo potragom za zlatom, iskorištavanjem Indijanaca te bi nakon što se u potpunosti iscrpe resursi i radna snaga slijedio prelazak na nova područja.³⁷ Hispaniola, kao prvo mjesto masovnijeg dolaska Španjolaca nakon samo dvadeset i jednu godinu ostala je bez indijanske populacije. Procjenjuje se da je ovaj gusto naseljen otok imao oko 8 milijuna stanovnika u vrijeme dolaska Kolumba te zato iznenaduju proporcije egzodusa stanovništva.³⁸ Smatra se da je prva epidemija boginja pogodila Hispaniolu tek 1519. godine pa se dolazi do problema prilikom objašnjenja nestanka cijele populacije američkih starosjedioca.³⁹ Vjerojatno je bilo i ranijih epidemija, ali svojim odnosom prema Indijancima Španjolci su imali značajnu ulogu u depopulaciji. Uništavanjem indijanskih usjeva došlo je do nedostataka hrane i gladi. Zbog priča o nevjerojatnim količinama zlata po karipskim otocima Španjolci su činili mnoge okrutnosti. Mučili bi i ubijali starosjedioce u želji da im odaju gdje se nalaze te bogate količine zlata, cijela sela bi stradala zbog tih potraga.⁴⁰ Nakon što su se iscrpili resursi Hispaniole krenulo se na okolne otoke pa su tako Španjolci osvojili Porto Rico 1508., Jamajku 1509. i Kubu 1512. godine.⁴¹ Ovakav odnos se pokušao opravdati nemoralnošću Indijanaca. Terminom *caribe* klasificiralo se populaciju koja jede ljudsko meso.⁴² Isticalo se da su ovi barbari neprijatelji kršćanstva i da zaslužuju robovski status zbog svojih navika. Takva klasifikacija se proširila

³⁶ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 60.

³⁷ Stannard, *American Holocaust*, str. 214.

³⁸ Isto, str. 10.

³⁹ Leslie Bethell, ur. *The Cambridge history of Latin America, Volume II: Colonial Latin America*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008., str. 13. (u nastavku *The Cambridge history of Latin America, Volume II: Colonial Latin America*)

⁴⁰ Stannard, *American Holocaust*, str. 204.

⁴¹ Whitehead, *The crises and transformations of invaded societies The Caribbean (1492-1580)*, str. 874.

⁴² Isto, str. 870.

diljem Kariba iako nije bilo dokaza da je kanibalstvo široko rasprostranjeno.⁴³ Las Casas, dominikanac i veliki borac za prava Indijanaca, ističe da su preuveličani izvještaji o broju kanibala u Novom svijetu kako bi se opravdale okrutnosti i iskorištavanje Indijanaca.⁴⁴ Prilikom prvih ekspedicija na području Venezuele i Kolumbije starosjedilačko stanovništvo zapadno od Cartagene je proglašeno *caribe* te su se time opravdavala vojna osvajanja i lov na Indijance sa ciljem njihovog korištenja kao robovske radne snage.⁴⁵ To je dobar primjer preuveličavanja stvarnog stanja, generaliziranja i etiketiranja starosjedilaca kako bi se dobilo opravdanje za ekonomsku eksploataciju starosjedilaca. Rezultat ovakvog odnosa je nestanak većine starosjedilačkog stanovništva Hispaniole, Jamajke, Kube i Portorika do 1530.-ih godina. Većina stanovnika je umrlo, dok je mali dio pobjegao na otoke Malih Antila.⁴⁶ Ovdje se Španjolcima javio problem nedostatka radne snage pa je pokrenuto masovnije uvođenje afričkih robova na karipske plantaže i u rudnike. To se uvelike odrazilo na današnju populaciju ovog područja gdje crnci i mulati imaju veliki udio u broju stanovnika. Robovi su, osim iz Afrike, dolazili iz raznih krajeva Amerika. Zabilježene su ekspedicije po Floridi i jugoistoku Sjeverne Amerike s ciljem nabavljanja robova pa je tako na primjer Hernando de Soto 1539. godine sa čak 600 ljudi i 200 konja krenuo u lov na robove.⁴⁷ U samo par desetljeća Španjolci su uzrokovali potpunu promjenu strukture stanovništva karipskih otoka.

Unatoč mnogim zločinima i brutalnošću nad Indijancima Španjolci su bili opterećeni formalnošću i pravom na svoju vlast u novootkrivenim područjima. Ideja španjolske pravde htjela se primijeniti nad američkim starosjediocima. Prilikom otkrivanja novih zemalja bilo je potrebno pravno opravdati posjedovanje tih zemalja. Juan López de Palacios Rubios kreirao je dokument *Requerimiento* koji se čitao američkim starosjediocima prilikom zauzimanja novih teritorija.⁴⁸ Prije vojnih poduhvata obznanilo se Indijancima da moraju prihvatiti univerzalni autoritet rimskog pape i pravo španjolske krune na kolonizaciju i pokrštavanje njihovih područja.⁴⁹ U slučaju da Indijanci ne prihvate španjolsku vlast objavljen im je rat koji se mogao

⁴³ Stannard, *American Holocaust*, str. 197.

⁴⁴ Isto, str. 80.

⁴⁵ Whitehead, *The crises and transformations of invaded societies The Caribbean (1492-1580)*, str. 886.

⁴⁶ Isto, str. 872.

⁴⁷ Stannard, *American Holocaust*, str. 102.

⁴⁸ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 77.

⁴⁹ Ramon Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*, u: *Fordham International Law Journal, Volume 15, Issue 4*, The Berkeley Electronic Press, 1991., str. 1046. (u nastavku Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*)

pravno opravdati. Ova teorija se temeljila na starim autoritetima poput Cicerona koji je smatrao da nijedan rat nije pravedan ako nije službeno objavljen ili ako određene reparacije nisu prethodno zahtijevane.⁵⁰ Ovdje se dolazi do problema izvora opravdanja španjolske krune na zahtijevanje prava na kolonizaciju i pokrštavanje Indijanaca. Sva svoja zahtijevanja temelje na buli pape Aleksandra VI. iz 1493. godine u kojoj papa daje španjolskoj kruni pravo na sva područja sto milja zapadno od Azura i Zelenortskih otoka.⁵¹ Bula je uzrokovala neslaganja s Portugalom, ondašnjom pomorskom velesilom, koja su rezultirala Ugovorom iz Tordesillasa 1494. godine kojim se granica utjecaja Španjolske pomiče dodatnih 270 milja na zapad.⁵² Ovim dogovorom Portugal je dobio pravo na koloniziranje tada još neotkrivenog Brazila. Međutim, *Requerimiento* nije mnogo značio američkim starosjediocima. Uglavnom bi se čitao kao obična formalnost, često bez prevoditelja. U mnogim slučajevima Španjolci ne bi čekali odgovor Indijanaca. Gonzalo Fernández de Oviedo, španjolski povjesničar iz 16. stoljeća, u svojoj prvoj knjizi *General and Natural History of the Indies* nam daje dobar primjer upotrebe *Requerimenta* koji se čita ispred napuštenog grada kojeg su vjerojatno prethodno već poharale razne grupe Španjolaca.⁵³ Dakle, Španjolci su imali naslijeđe štovanja formalnosti i legalizma, ali sama primjena je bila daleka od idealne. *Requerimiento* je postao samo jedna navika koja se ispunjavala prije vojnih pothvata protiv Indijanaca. Njime su se legalizirala španjolska razaranja i nasilje nad Indijancima. Čak se u dokumentu ističe da u slučaju da Indijanci odbiju prihvatiti ponuđene uvjete španjolska kruna ima pravu uzeti njih, njihove žene i djecu za svoje robove.⁵⁴

Iako je španjolski pristup prema koloniziranju Novog svijeta obilježen kroz poštivanje formalnosti i zakona, razne grupe ljudi imale su razne motive za dolazak u Ameriku. Tri su osnovna motiva koja su pokretala ljude: Bog, zlato i slava.⁵⁵ Istaknut ćemo dvije glavne skupine, konkvistadore i svećenike. Njihovo viđenje novih zemalja se u potpunosti razlikovalo. Limitirano je njihovom ideologijom i shvaćanjem svijeta.⁵⁶ Svećenici su vidjeli Novi svijet kao

⁵⁰ Scott Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, u: *The Annual of the Society of Christian Ethics*, Vol. 19, Society of Christian Ethics, 1999., str. 197. (u nastavku Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*)

⁵¹ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 55.

⁵² Isto, str. 56.

⁵³ Kathleen Ann Myers, *Oviedo's Chronicle of America: A New History for a New World*, University of Texas Press, Austin, 2007., str. 114. (u nastavku Myers, *Oviedo's Chronicle of America*)

⁵⁴ Stannard, *American Holocaust*, str. 66.

⁵⁵ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 73.

⁵⁶ Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, str. 18.

prilikom za širenje kršćanstva. Postojalo je snažno sjećanje na gubitke nekadašnjih centara kršćanstva poput Jeruzalema, Aleksandrije, Antiohije i Carigrada.⁵⁷ Bliski istok, sjever Afrike, a u to doba i Balkan pali su pod muslimansku vlast, dok su nekad bili žarišta kršćanstva. Golema prostranstva Amerike s milijunima Indijanaca činila su se kao velika prilika za jačanje kršćanskog utjecaja. Tijekom 16. stoljeća dodatno je ojačalo takvo mišljenje zbog pojave protestantizma u Europi, pa tako Sahagun ističe da je Crkva napustila Palestinu, Aziju, Afriku, a u to vrijeme i Njemačku, Englesku i Francusku gdje, prema njegovu mišljenju, tada žive heretici.⁵⁸ Osim toga, mnogi su osjećali želju za širenjem Božje riječi kako bi se spasili milijuni Indijanaca koji štiju lažne bogove tj. demone prema katoličkoj interpretaciji. Dakle, Crkva se osjećala ugroženo te je otkriće Amerike predstavljalo određeno olakšanje i priliku za novim početkom. Naravno, nisu svi svećenici bili motivirani samo pokršćavanjem, mnogi su imali želju bogaćenja pomoću iskorištavanja Indijanaca i prirodnih bogatstava.⁵⁹ S druge strane su konkvistadori koji bi kao motive isticali Boga i slavu, ali u suštini ih je pokretala želja za zlatom. Bernal Díaz del Castillo nam pruža sažeti prikaz. Kaže da konkvistadore motivira služba Bogu i kralju, ali i prikupljanje zlata za kojim žude svi ljudi.⁶⁰ Pizarro je još izravniji, on kaže da nije došao u Peru zbog kralja ili Boga, dakle zbog osvajanja novih zemlja za kralja i zbog pokršćavanja, nego ističe da je došao zbog zlata.⁶¹ Mnogi koji su se odlučili na putovanje u Ameriku zbog teškog života u Španjolskoj bili su motivirani pričama o bogatstvu i zlatu, dok im služba Crkvi i kralju sigurno nije predstavljala veliku motivaciju. Oviedo u pismu u kojem se obraća konkvistadorima ističe da ne zavaravaju ljude da idu u Ameriku s motivom služenja kralju, nego da otvoreno priznaju svima poznatu istinu, a to je da idu sa željom za bogatstvom.⁶² Rezultat takve motivacije je okrutan i neljudski odnos prema Indijancima koji su im služili kao sredstvo za što bržim dostizanjem cilja, a to je zlato.

Osim prikaza španjolskog gledišta na Novi svijet, važno je istaknuti prva indijanska viđenja Španjolaca. Imamo jako malo starosjedilačkih primarnih izvora pa je teško točno procijeniti kako su doživljavali prve kontakte s ljudima koji dolaze iz dalekih preookeanskih

⁵⁷ David E. Timmer, *Providence and Perdition: Fray Diego de Landa Justifies His Inquisition against the Yucatecan Maya*, u: *Church History*, Vol. 66, No. 3, Cambridge University Press, 1997., str. 487. (u nastavku Timmer, *Fray Diego de Landa Justifies His Inquisition against the Yucatecan Maya*)

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*, str. 1054.

⁶⁰ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 73.

⁶¹ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 8.

⁶² Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 73.

zemalja. Prilikom dolazaka Španjolaca na područja razvijenih civilizacija, dakle u Meksiko i u Peru, starosjedioci su vidjeli Španjolce kao malu grupaciju koja je samo jedan dodatni element u složenoj političkoj strukturi.⁶³ Asteško carstvo je bila jako heterogena politička formacija u kojoj je postojala velika autonomija mnogih pokorenih naroda pa su Španjolci viđeni kao samo jedan od dodatnih aktera u borbi za dominaciju, tj. kao dodatna grupacija u otporu protiv Tenochtitlana. Mnogi gradovi središnjeg Meksika ignorirali su značaj Španjolaca jer su oni brojčano činili jako mali udio vojske prilikom osvajanja Tenochtitlana. U carstvu Inka je bila dosta slična situacija zbog strukture vlasti koja je omogućavala autonomiju pokorenim narodima. Dopusšteno im je zadržavanje lokalnih institucija i običaja.⁶⁴ Cilj vlasti nije bila potpuna pokornost već djelomična asimilacija lokalne vlasti koja se onda uklopila u cjelokupnu organizaciju carstva. Takva struktura carstva i građanski rat uzrokovali su koncept viđenja Španjolaca kao samo još jedne grupacije koja se ne razlikuje previše od ostalih Indijanaca.⁶⁵ Nakon potpunog osvajanja Perua i okolnih krajeva mnogi narodi koji su ušli u savezništvo sa Španjolicima očekivali su da će zadržati veliku autonomiju kakvu su imali pod Inkama, ali podcijenili su Španjolce i zauvijek su izgubili svoju samostalnost i kulturni identitet.⁶⁶

Indijanci su na taj način vidjeli Španjolce s političkog gledišta, no ipak su zapazili mnoge karakteristike koje se ističu kod Španjolaca. Najviše ih je impresionirala tehnološka nadmoć. U Firentinskom kodeksu⁶⁷ imamo izvještaj Montezumovog glasnika u kojem opisuje topove, konje, čeličnu opremu i brodove. Čudi se topovima te pruža zanimljiv opis: „Kamena kugla izlazi iz njega, prilikom izlaska stvaraju se iskre i vatra. Ako se gađa planina, ona se prepolovi na dva dijela. Ako se gađa stablo, ono se raspadne na krhotine.“⁶⁸ Imali su dojam da je to neprirodna naprava. Bernal Díaz daje prikaz u kojem Španjolci opisuju Indijancima funkcioniranje topova. Pojednostavljaju opis kako bi zastrašili Indijance, kažu da kamena kugla ubije koga god oni

⁶³ Salomon, Schwartz, *New peoples and new kinds of people*, str. 458.

⁶⁴ Charles Gibson, *The Inca concept of sovereignty and the Spanish administration in Peru*, The University of Texas Press, Austin, 1948., str. 52 (u nastavku Gibson, *The Inca concept of sovereignty and the Spanish administration in Peru*)

⁶⁵ Salomon, Schwartz, *New peoples and new kinds of people*, str. 458.

⁶⁶ Gibson, *The Inca concept of sovereignty and the Spanish administration in Peru*, str. 59.

⁶⁷ *Opća povijest Nove Španjolske* iz 16. stoljeća poznata pod nazivom *Firentinski kodeks* španjolskog filologa i povjesničara Bernardina de Sahaguna u dvanaest knjiga pruža prikaz vjere i običaja meksičkih starosjedioca. Djelu je pridodao nahuatlansku gramatiku i rječnik. Djelo sadrži mnogo tekstova američkih starosjedioca.

⁶⁸ Miguel Leon-Portilla, *The Broken Spears*, Beacon Press, Boston, 2006., str. 30. (u nastavku Miguel Leon-Portilla, *The Broken Spears*)

požele.⁶⁹ Također, u izvještaju Montezumov glasnik opisuje željezno oružje i opremu koja Španjolcima pokriva cijelo tijelo osim malog otvora na glavi. Ističe da jašu na jelenima koji su visoki kao njihove kuće.⁷⁰ Konji su predstavljali veliku nepoznanicu za Indijance te su pružali Španjolcima ogromnu prednost na bojnopolju zbog svoje pokretljivosti i lakoće probijanja slabo oklopljenih pješačkih redova. Pored toga, Indijanci nisu imali uvježbane taktike za borbu protiv takvog neprijatelja. Osim opreme, u Firentinskom kodeksu imamo prikaz indijanskog viđenja karaktera Španjolaca. Opisuje se susret s Montezumom gdje su Španjolci bogato darovani zlatom i ostalim luksuznim predmetima.⁷¹ Prikazuje se zapažanje o divljenju i sreći Španjolaca. Zgražaju se nad njihovom pohlepom te ih uspoređuju s majmunima i svinjama. Starosjedioci to pišu godinama nakon osvajanja pa se može osjetiti njihova gorčina i negativno gledište prema Španjolcima i njihovim motivima.

Zanimljiv je opis španjolskog jezika u Firentinskom kodeksu. Starosjedioci pišu da Španjolci govore jezikom barbara.⁷² Riječ barbar dolazi od Grka koji su njome označavali narode koji ne pričaju grčki. Pored toga, njome se odvajalo divljake i civilizirani svijet.⁷³ Na druge se gledalo kao na manje vrijedne ljude i preziralo se njihove običaje. Dolazilo je do podijele zbog međusobnih razlika.⁷⁴ Ne pokušava se razumjeti druge, nego ih se kategorizira terminom barbar. Španjolci su često nazivali Indijance barbarima, pa je zato zanimljiv ovaj primjer u kojem Indijanci prozivaju Španjolce barbarima. Ako se uzme definicija barbara temeljena na poznavanju jezika onda svatko može biti barbar. Dolazi do relativizma termina jer na primjer velika većina Španjolaca ne priča nahuatl, pa su prema tome oni za meksičke starosjedioce barbari. Može se uzeti drugo značenje riječi barbar, a to je preziranje drugih zbog njihove okrutnosti, zbog njihovih običaja tj. smatranja da su oni divljaci. Često se prilikom opisa Indijanaca prikazivala njihova grešnost, nemoral, osuđivali su se njihovi običaji. Ukratko, gledalo se na Indijance kao na divljake tj. nazivalo ih se barbarima. Bernal Diaz Del Castillo ističe njihovu seksualnu nastranost, na primjer daje prikaz dječaka koji se oblači kao žena i na taj

⁶⁹ Bernal Diaz Del Castillo, Janet Burke, Ted Humphrey, *The True History of The Conquest of New Spain*. Hackett Pub Co, Indianapolis/Cambridge, 2012., str. 111. (u nastavku Bernal Diaz Del Castillo, *The True History of The Conquest of New Spain*)

⁷⁰ Miguel Leon-Portilla, *The Broken Spears*, str. 30.

⁷¹ Isto, str. 51.

⁷² Isto, str. 52.

⁷³ Tzvetan Todorov, *Strah od barbara: s onu stranu sukoba civilizacija*, Tim press, Zagreb, 2009., str. 25. (u nastavku Todorov, *Strah od barbara*)

⁷⁴ Isto, str. 28.

način zarađuje novac.⁷⁵ Isto tako, stalno se ističe njihov kanibalizam. Bernal Diaz nam pruža primjer gdje Montezuma jede skuhanog dječaka.⁷⁶ Oviedo nam daje slične opise gdje se ističe njihova seksualna nastranost i grešnost. Opet se spominje iskorištavanje dječaka. Također, spominje muškarce koji se oblače kao žene i koji vrše sve aktivnosti kao žene.⁷⁷ Osim toga, iz španjolskih izvora se može zaključiti da im je najviše smetala stara starosjedilačka religija. Oviedo je asteške svećenike optuživao da komuniciraju s vragom.⁷⁸ Može se zaključiti da je španjolsko gledanje na indijansku kulturu i običaje uvjetovano kršćanskim gledištem, dok se indijanska vjerovanja pokušavaju objasniti kroz kršćanski svjetonazor. Kanibalizam se teško može opravdati pozivanjem na kulturni relativizam, ali treba istaknuti da vjerojatno nije bio previše raširen te da su španjolski izvori previše naglašavali taj aspekt. Ostali elementi starosjedilačkih kultura koje su Španjolci kritizirali, poput seksualne slobode i štovanja raznih bogova i idola, mogu se opravdati pozivanjem na kulturni relativizam jer su to aspekti koje nije moguće pomoću argumenata odrediti kao apsolutno ispravne tj. oni ovise o kulturi i načinu gledanja na svijet. Međutim, Cortes je Asteke nazivao barbarima iako je hvalio njihova dostignuća. Svoja vjerovanja temeljio je na primjeru iz Biblije gdje se Egipćane naziva barbarima zbog njihovog štovanja mnoštva bogova bez obzira na to što su postigli velika civilizacijska dostignuća.⁷⁹ Ako se uzme ta definicija, onda su Indijanci barbari, ali takvo kategoriziranje Indijanaca ne bi imalo nikakve negativne konotacije. Ova tema se može zaključiti poznatim citatom Michela de Montaignea u kojem kaže da svaki čovjek barbarstvom naziva ono što nije njegov običaj.⁸⁰ Dakle, prilikom susreta dviju civilizacija zapažaju se razlike u kulturi i običajima, no ne pokušava se prihvatiti njihovo viđenje svijeta, nego se nameće svoje, a sve koji su imalo različiti proglašava se barbarima.

⁷⁵ Bernal Diaz Del Castillo, *The True History of The Conquest of New Spain*, str. 93.

⁷⁶ Isto, str. 201.

⁷⁷ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 127.

⁷⁸ Isto, str. 176.

⁷⁹ Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, str. 46.

⁸⁰ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 58.

5. Odnos Španjolaca prema američkim starosjediocima

Od prvih kontakata s Novim svijetom Španjolci si postavljaju mnoga pitanja o odnosu prema američkim starosjediocima. Jesu li američki starosjedioci racionalna bića i kako se odnositi prema njima? Kako politički i ekonomski urediti kolonije? Pod kojim uvjetima oni moraju raditi za Španjolce? Je li pravedno proglasiti rat protiv njih? Na koji način ih pokrstiti? Teolozi tog doba nisu ograničili svoje rasprave i promišljanja samo na religijska pitanja, već su se bavili svim praktičnim problemima, pa su tako i ova pitanja spadala u njihovo područje djelovanja.⁸¹ Imali su veliki utjecaj pa je Karlo V. (car Svetog Rimskog Carstva i kralj Španjolske pod imenom Karlo I.) u više navrata sazivao teologe da raspravljaju o tim pitanjima. Njihove rasprave su imale direktan utjecaj na promjene zakona pa se može reći da su njihove teorijske argumentacije izravno utjecale na odnos prema Indijancima.

Veliku ulogu za pokretanje ovih rasprava je imala široko rasprostranjena sloboda govora. Moglo se otvoreno raspravljati o mnogim temama. Pa se tako moglo otvoreno kritizirati politiku iskorištavanja Indijanaca, tvrditi da su oni po prirodi jednaki Španjolicima. Često prevladava viđenje Španjolske 16. stoljeća kao ekstremno religiozne zemlje u kojoj cenzura i inkvizicija sprječavaju širenje drugačijih ideja i viđenja. To je djelomično točno, Crkva je imala ogromni utjecaj i dolazilo je do kažnjavanja mnogih radnji koje se suprotstavljaju katoličkom nauku, pa zato začuđuje ovakva razina slobode kritiziranja vlasti i iznošenja misli. Las Casas, veliki kritičar odnosa prema Indijancima i španjolske politike, sigurno ne bi postojao u nekom totalitarnom režimu.⁸² Na primjer ne bi mogli zamisliti da netko otvoreno kritizira Hitlera u nacističkoj Njemačkoj i da pritom ostane nekažnjen. Dakle, postojala je velika sloboda govora u Španjolskoj koja je ipak bila pomalo ograničena religijskim utjecajem. Dolazilo je do cenzure knjiga, pa su tako na primjer povremeno zabranjene knjige Las Casasovih suparnika koji su tvrdili da su Indijanci iracionalna bića.⁸³ Ako se gleda okrutnost odnosa Španjolaca prema Indijancima, očekivalo bi se da će se cenzurirati Las Casasova djela, dok je stvarna situacija bila suprotna. Također, povremeno bi kralj odlučio prekinuti određene rasprave. Mnogi teolozi i pravници na tada najboljem sveučilištu Europe, Salamanci, desetljećima su raspravljali o pravu Španjolske na

⁸¹ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 6.

⁸² Isto, str. 42.

⁸³ Isto, str. 43.

posjedovanje teritorija u Srednjoj i Južnoj Americi. Karlo V. je 1539. godine odlučio zaustaviti takve rasprave pa je naredio da se svi dokumenti vezani za tu temu donesu na sud kako bi se spriječila javna rasprava o toj temi.⁸⁴

Prilikom rasprava o Indijancima argumenti teologa su se temeljili na skolastici, metodi poučavanja u kršćanskim školama u srednjem vijeku. Iako se skolastika polako napuštala na zapadu Europe, u Španjolskoj je i dalje bila dominantna filozofska metoda.⁸⁵ Prilikom argumentiranja uvijek se pozivalo na velike autoritete poput Aristotela, Augustina, Tome Akvinskog i raznih srednjovjekovnih filozofa.⁸⁶ Njihovi su se citati uzimali kao neoborive istine pa se prilikom rasprava pokušavalo različitim tumačenjima tih citata donijeti drugačije zaključke. Sloboda govora i poštivanje autoriteta uzrokovali su novu vrstu zatvorenosti renesansne Europe. Sve se propitivalo, ali su spoznaje ipak bile ograničene zbog prevelikog poštovanja prema autoritetima.⁸⁷ Na primjer, postoje mnoge karte svijeta s kraja 16. stoljeća koje još uvijek prikazuju svijet kakvog su opisali Strabon i Ptolemej, iako je prošlo skoro cijelo stoljeće od otkrića Amerike.⁸⁸ Dakle, renesansnim povratkom na proučavanje antike stvorena je nova vrsta zatvorenosti, različita od srednjovjekovne, koja je uzrokovana prevelikim poštovanjem prema starim autoritetima.

Unatoč otvorenim i desetljećima dugotrajnim raspravama o prirodi Indijanaca, o najboljem načinu za širenje kršćanstva u Novom svijetu, o odnosu prema njima i ostalim pitanjima, stvarna situacija se nije mijenjala. Dok su trajale rasprave, Indijanci su i dalje iskorištavani, populacija im se nezaustavljivo smanjivala. Većina zaključaka o potrebi za zaštitom Indijanaca, o njihovom pravu na jednakost nikad se nisu primjenjivali u praksi. Rasprave su se opteretile teorijom i pozivanjem na autoritete pa se gotovo ignorirala stvarna situacija u Novom svijetu.⁸⁹

⁸⁴ Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*, str. 1041.

⁸⁵ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 76.

⁸⁶ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 46.

⁸⁷ Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, str. 15.

⁸⁸ Isto, str. 14.

⁸⁹ Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*, str. 1044.

5. 1. Encomienda

Dakle rasprave o odnosu prema Indijancima krenule su još od samih početaka španjolske kolonizacije Novog svijeta. Kako smo vidjeli, teorijske rasprave su bile dosta odvojene od stvarne situacije. Kasnije će se detaljnije prikazati teorijski temelji i argumenti velikih španjolskih teologa i mislilaca te će se prikazati situacije u kojima su borci za prava Indijanaca imali nekoliko istaknutih uspjeha. Sada ćemo se osvrnuti na početni odnos španjolske krune prema američkim starosjediocima. Od kraja 15. pa do sredine 16. stoljeća španjolska kruna je imala veoma neodlučan stav oko američkih starosjedilaca. Ponekad bi poticala robovski status Indijanaca, dok se u određenim kraćim razdobljima zalagala za njihova prava i potpunu slobodu u njihovim kršćanskim zajednicama. Početni pokušaji uspostave sustava plaćanja danka na Hispanioli su propali pa je već 1502. godine uspostavljen sistem encomienda koji funkcionira na način da konkvistador dobiva pravo na rad i danak određenog broja Indijanaca.⁹⁰ Encomenderos tj. konkvistador ima obavezu pružanja zaštite svojim podanicima i župnoj crkvi u blizini njegovog imanja te mora osigurati pokrštavanje Indijanaca.⁹¹ Oni službeno nisu bili robovi, ali je encomienda imala sva obilježja robovskog sistema.

Encomienda potječe iz srednjovjekovne španjolske tradicije. Tijekom sedam stoljeća rekonkviste i borbi protiv Muslimana stvorila se klasa hidalgoša, plemića ratnika koji su sudjelovali u konstantnim ratnim sukobima te koji su uz to prezirali fizički rad.⁹² Prilikom osvajanja novih teritorija podijelili bi međusobno plijen i novoosvojene posjede. Osvajanjem Granade 1492. godine osvojeno je posljednje uporište muslimana na Pirenejskom poluotoku. Sretnim razvojem okolnosti iste godine je otkrivena Amerika pa je mnogobrojni sloj ratnika imao priliku djelovanja na novim područjima. Skupine konkvistadora u Americi uglavnom nisu bile financirane od strane španjolske krune. To su bile samostalno organizirane grupacije ratnika čiji je cilj osvajanje posjeda i dobivanje podanika. Novi svijet je bio idealna prilika za takve pothvate. Nastavila se tradicija rekonkviste te su konkvistadori nakon uspješnih osvajanja dijelili plijen i zemlju. Uglavnom bi se dijelili prema zaslugama i prema udjelu uložениh sredstava za samu ekspediciju. Na primjer konjanik je dobivao udio za dvojicu jer je samostalno morao

⁹⁰ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 115.

⁹¹ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 15.

⁹² Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 38.

nabaviti i održavati konja. Prvi konkvistadori, mješavina plemića hidalgosa i običnog puka, dijelili su sva osvojena područja. Pa su tako svi Cortesovi i Pizarrovi konkvistadori postali encomenderosi. Veliko bogatstvo prvih konkvistadora potaklo je mnoštvo Španjolaca na nove avanturističke poduhvate u nepoznatim zemljama. Ipak, situacija se uvelike promijenila te su kasnije samo hidalgosi i vođe ekspedicija imali privilegiju dijeljenja bogatstava osvojenih zemalja.⁹³

Sustav encomienda se temeljio na podijeli stanovništva španjolskim gospodarima. Dakle nije bilo podjele zemlje nego su se podijelili ljudi koji su svojim radom i plaćanjem danka pridonosili encomenderosu.⁹⁴ Gospodar je sam mogao odlučivati na koji način će mu Indijanci služiti. Mogao ih je poslati u rudnike, na rad u polje, itd. Budući da su Španjolci dolazili na gusto naseljena područja činilo se kao da postoje nepresušni izvori radne snage. Zbog želje za brzom zaradom Španjolci nisu brinuli o uvjetima rada. Indijanci su morali raditi do granica iscrpljenosti uz minimalne količine hrane. Bartolome de Las Casas u svojoj knjizi *History of the Indies* daje prikaz odnosa prema Indijancima u sustavu encomienda. Prilikom povratka kući s prisilnog rada Indijanci su bili jako iscrpljeni i depresivni.⁹⁵ Došlo je do prestanka komunikacije između parova zbog stalnog stanja apsolutnog umora. Situacija je bila toliko kritična da gotovo nitko nije radio djecu. Ako bi se dijete i rodilo ono bi bilo neuhranjeno jer majke nisu proizvodile mlijeko zbog umora i gladi. Las Casas ističe da je tijekom njegovog boravka na Kubi tijekom samo tri mjeseca umrlo čak sedam tisuća novorođenčadi.⁹⁶ Situacija je bila toliko depresivna da su majke ubijale svoju djecu kako bi ona izbjegla težak život pod španjolskom vlasti.⁹⁷ Oviedo detaljno opisuje upotrebu raznih biljaka kako bi se uzrokovao abortus.⁹⁸ Došlo je do ubrzanog smanjenja broja stanovnika zbog manjeg broja rođene djece, a i samo mali udio djece bi preživio prve godine života. Pored toga, muškarci i žene su masovno umirali od premorenosti, gladi i bolesti. Las Casas tvrdi da je samo deset posto Indijanaca pušteno s prisilnog rada i to samo zato jer su bili nesposobni za daljnji rad.⁹⁹ Rudnici i plantaže, na kojima su obavljali prisilni rad, bili su dosta udaljeni od njihovog mjesta stanovanja pa je i one oslobođene Indijance čekao težak put doma.

⁹³ Isto, str. 72.

⁹⁴ Stannard, *American Holocaust*, str. 73.

⁹⁵ Bartolome de Las Casas, *History of the Indies*, Harper & Row, New York, 1971., str. 110. (u nastavku Las Casas, *History of the Indies*)

⁹⁶ Isto.

⁹⁷ Stannard, *American Holocaust*, str. 74.

⁹⁸ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 127.

⁹⁹ Las Casas, *History of the Indies*, str. 112.

Umor i glad rezultirao je pogubnim posljedicama za mnoge od njih. Alonso de Zorita opisuje ceste pune ljudskih kostiju.¹⁰⁰ One koji bi se uspjeli vratiti doma uglavnom bi dočekala pustoš.¹⁰¹ Većina gradova i sela su bili potpuno napušteni, a okolni usjevi uništeni ili zanemareni pa je jedina mogućnost nabavka hrane bila okolna šuma. Naravno, bilo je pokušaja bijega s prisilnog rada.¹⁰² One koji su ulovljeni u tom naumu čekala je teška kazna. Las Casas ističe da su Španjolci uživali u okrutnostima nad Indijancima. Pruža nam opise raznih kreativnih i čudnih načina mučenja.¹⁰³ Tvrdi da su Španjolci pokušavali biti što okrutniji kako bi Indijanci prestajati gledati na sebe kao na ljudska bića.¹⁰⁴ Iz ovakvih opisa može se zaključiti da je encomienda doista bio nehuman sistem u kojem se u potpunosti iskorištavalo Indijance kao radnu snagu. Prema njima se odnosilo kao prema pukim sredstvima za postizanjem bogatstva u što je moguće kraćem periodu. Indijanci su degradirani do te mjere da su gubili volju za životom.

Ferdinand i Izabela su se već 1500. godine zalagali za prava i slobode Indijanaca.¹⁰⁵ Ovdje dolazimo do pomalo kontradiktorne situacije. Kruna s jedne strane štiti Indijance, dok nam izvori iz Amerike prikazuju okrutan i neljudski odnos prema njima. Ovakvo stanje je obilježilo čitavo 16. stoljeće. Donosili bi se zakoni za zaštitu Indijanaca, ali se oni ne bi primjenjivali u praksi. Rad Indijanaca je predstavljao najveći izvor bogaćenja kolonijalne elite pa je došlo do sukoba elite i španjolske krune koji je trajao sve do kraja kolonijalnog perioda Latinske Amerike početkom 19. stoljeća. Encomenderosi su htjeli maksimalno iskoristiti indijansku radnu snagu za svoju korist dok je kruna pokušavala regulirati njihove radne odnose.¹⁰⁶ Ipak, zbog stalnih ratova u Europi španjolska kruna bi u mnogim situacijama popustila encomenderosima kako bi se osigurala dodatna financijska sredstva. Alonso de Zorita, sudac i borac za prava Indijanaca, u pismu iz 1566. godine ističe da se stalno proglašavaju novi zakoni s ciljem poboljšanja zaštite sloboda i prava Indijanaca, pa moli kralja da se osigura njihova provedba jer se oni u praksi potpuno ignoriraju.¹⁰⁷ Kolonijalna elita je zbog udaljenosti od Španjolske mogla djelomično samovoljno upravljati svojim posjedima. Španjolicima je bilo teško uspostaviti kontrolu nad tako ogromnim područjima. Pored toga španjolska kruna je ovisila

¹⁰⁰ Stannard, *American Holocaust*, str. 82.

¹⁰¹ Las Casas, *History of the Indies*, str. 114.

¹⁰² Isto, str. 111.

¹⁰³ Isto, str. 121.

¹⁰⁴ Isto, str. 94.

¹⁰⁵ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 115.

¹⁰⁶ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 100.

¹⁰⁷ Isto.

o kolonijalnoj eliti prilikom upravljanja kolonijalnim carstvom pa zato nisu uvijek bili striktni prilikom primjene zakona. Ferdinand i Izabela 1509. godine donose zakon kojim se Indijancima smanjuje period služenja u sustavu encomienda na jednu ili dvije godine.¹⁰⁸ Međutim, iz već navedenih Las Casasovih prikaza u *History of the Indies* može se zaključiti da se ni ovi zakoni nisu primjenjivali u praksi. Tek se 1512. godine sa Zakonima iz Burgosa jasno definira odnos Španjolaca i Indijanaca. Njime se potvrđuje postojeće stanje encomienda, ali se zabranjuju kažnjavanja i maltretiranje Indijanaca.¹⁰⁹ Naglašava se potreba za uspostavom mira s Indijancima što bi u praksi značilo njihovo porobljavanje.

5. 2. Gonzalo Fernández de Oviedo

Ovakav odnos prema Indijancima se morao nekako opravdati. Često se pozivalo na njihove običaje poput žrtvovanja ljudi ili kanibalizma. Prema mnogim Španjolcima takva djela zaslužuju kaznu te se time može opravdati nehuman odnos prema Indijancima. Ipak neki poput Pedra de Cieza su shvatili da je to bila samo izlika za uništavanje čitavih civilizacija.¹¹⁰ On je smatrao da to ne može biti opravdanje za postupke Španjolaca. Drugi pristup za opravdavanje iskorištavanja Indijanaca je pozivanje na njihovu iracionalnost. Prikazivalo ih se kao niža bića koji zbog svojih urođenih nedostataka moraju služiti Španjolcima. Gonzalo Fernández de Oviedo bio je poznati zagovornik takvog viđenja Indijanaca. Njihovo prakticiranje poligamije, rastava, abortusa, kanibalizma i žrtvovanja nije povezivao s njihovom tradicijom i običajima, već s njihovom fiziologijom.¹¹¹ Dakle, prema njemu Indijanci su imali urođene predispozicije za prakticiranjem takvih radnji. Pored toga, Oviedo tvrdi da ih je Bog kažnjavao zbog takvih zločina s prirodnim nepogodama poput hurikana, ali kako su oni nastavili činiti te nemoralne radnje poslao je Španjolce kao posljednju kaznu.¹¹² Oviedo na ovaj način daje Španjolcima božansko pravo na podčinjavanje Indijanaca. Međutim, Oviedo nije podržavao besciljno ubijanje

¹⁰⁸ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 115.

¹⁰⁹ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 77.

¹¹⁰ Stannard, *American Holocaust*, str. 80.

¹¹¹ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 116.

¹¹² Isto, str. 119.

i maltretiranje Indijanaca.¹¹³ Čak ističe da su mnogi konkvistadori napravili besmislene zločine. Takvim ponašanjem nisu pružili američkim starosjediocima priliku da prijeđu na kršćanstvo tj. da spase svoju dušu. Isto tako, zbog besmislenih okrutnosti konkvistadora izgubljeni su mnogobrojni podanici koji su mogli biti uvelike korisni španjolskoj kruni.

Zanimljivo je da se u više izvora spominje da je lubanja Indijanaca čak četiri puta deblja od europskih iako danas znamo da to nije točno.¹¹⁴ Upozoravalo se Španjolce da paze prilikom udaraca mačem jer je lubanja toliko tvrda da će ga najvjerojatnije oštetiti.¹¹⁵ Oviedo koristi ovu fiziološku karakteristiku kao jedan od glavnih argumenata indijanske iracionalnosti i zaostalosti jer se smatralo da deformacije na glavi uzrokuju smanjenje intelektualne moći.¹¹⁶ Analizira njihov proces razmišljanja te primjećuje da ne posjeduju intencionalnost tj. usmjerenost misli na nešto. Zaključuje da su više nalik životinjama po načinu razmišljanja. Pored toga, poziva se na Aristotela i njegovu teoriju o prirodnom robu. Naime, Aristotel tvrdi da su po svojoj prirodi neki ljudi slobodni, a neki robovi.¹¹⁷ Kasnije ćemo detaljnije razraditi ovu teoriju prilikom usporedbe Las Casasa i Sepulvede. Ukratko, prirodan rob je iracionalno ljudsko biće koje nije sposobno na samostalan život pa se zbog svoje prirode mora staviti u službu slobodnih ljudi kojima će služiti, dok će oni njega usmjeravati u životu. Oviedo smatra da su debljina lubanje te njihovi barbarski običaji poput žrtvovanja dovoljni dokazi da su Indijanci prirodni robovi.¹¹⁸ Ove tvrdnje se temelje na biološkim karakteristikama Indijanaca jer, kako je već gore navedeno, Oviedo tvrdi da su barbarski običaji urođene predispozicije tj. dio njihove fiziologije. Samim time ne bi bilo dovoljno poučavati starosjedioce europskim kulturnim vrijednostima i civilizacijskim dosezima jer su oni po svojoj prirodi nesposobni za takvu razinu razmišljanja.

Oviedo ima želju pružanja cjelokupne slike Novog svijeta pa se u svojim radovima osvrće na mnoge teme poput astronomije, klimatologije, kartografije, demografije, religije, medicine, rudarstva, biologije itd. Cilj mu je zabilježiti sve što Španjolci znaju, vjeruju ili slute o Novom svijetu. Američki starosjedioci mu nisu glavna tema njegovih djela. Spominju se u raznim poglavljima prilikom opisa određenih regija. Iz tih opisa mogu se primijetiti kontradikcije

¹¹³ Isto.

¹¹⁴ Isto, str. 120.

¹¹⁵ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 12.

¹¹⁶ Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, str. 43.

¹¹⁷ Stannard, *American Holocaust*, str. 210.

¹¹⁸ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 120.

u Oviedovoj teoriji o iracionalnosti starosjedilaca. Naime, detaljno opisuje njihove običaje i kulturu te pritom kaže da su narodi Novog svijeta toliko raznovrsni da nije moguće znati sve o njima.¹¹⁹ Divi se njihovim artefaktima i pojedinim običajima, iako i dalje podržava stajalište o njihovoj iracionalnosti. Uz to, ističe fizičke razlike među raznim skupinama. Primjećuje da su neke skupine više, neke niže. Prepoznaje razlike u boji kože jer područja Kariba, Kolumbije i Venezuele su naseljavale raznolike populacije starosjedilaca. Pored toga, razlikuje vrste ljudi na samim Karibima. Pa tako *caribe* opisuje kao ratoborne kanibale, dok je druga vrsta ljudi mirna i dobroćudna.¹²⁰ Očigledno je da Oviedo primjećuje goleme razlike u kulturi, običajima i samoj fizičkoj građi raznolikih naroda Novog svijeta. Njegova teorija o iracionalnosti Indijanaca temelji se na njihovim fiziološkim karakteristikama i običajima. To je u potpunosti u kontradikciji s njegovim opisima stanovnika Novog svijeta jer mu se argument temelji na homogenosti tj. jednakim obilježjima svih starosjedilaca. Međutim, očito je da nije bio takav slučaj. U svojim dokazima on vidi Indijance kao jedan entitet unatoč tome što ih u svojim djelima prikazuje kao vrlo raznolike skupine ljudi. Skupljanje svih američkih starosjedilaca pod zajednički naziv Indijanci karakterizira cjelokupno španjolsko kolonijalno razdoblje u Latinskoj Americi.¹²¹ Prevladavalo je eurocentrično gledište u kojem dominira mišljenje da Indijanci nemaju povijest, da nisu dostigli civilizacijsku razinu te da time nisu bili povijesni narodi.¹²² To je opravdanje zašto se ne istražuje njihova povijest. Rezultat toga je generaliziranje svih američkih naroda pod nazivom Indijanci.

Pored toga, Oviedo spominje Plinija Starijeg i njegov opis kanibalizma u antici.¹²³ Dakle, nemoralne radnje poput kanibalizma, koje su prema Oviedu dio indijanske fiziologije, činili su određeni narodi u antici prije negoli su se civilizacijski uzdigli i primili kršćanstvo. Ovdje se opet dolazi do kontradikcije u Oviedovom zaključivanju jer daje očiti protuprimjer svojoj teoriji. Prepoznaje da je i europska civilizacija imala poganske običaje prije širenja kršćanstva, ali iz toga ne zaključuje da civilizacija ima više stupnjeva razvoja. Indijanci su tada bili na nižem stupnju razvoja, ali to ne znači da nemaju potencijal preuzeti europske vrijednosti i podignuti se na višu razinu. Ako su se ti antički narodi mogli civilizacijski uzdignuti, onda prakticiranje

¹¹⁹ Isto, str. 124.

¹²⁰ Isto, str. 122.

¹²¹ Salomon, Schwartz, *New peoples and new kinds of people*, str. 460.

¹²² Rolena Adorno, *The Polemics of Possession in Spanish American Narrative*, Yale University Press, Newhaven & London, 2007., str. 198. (u nastavku Adorno, *The Polemics of Possession in Spanish American Narrative*)

¹²³ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 123.

kanibalizma kod američkih starosjedilaca ne može biti razlog njihove iracionalnosti. Osim toga, sam pobija svoju teoriju sa primjerima miroljubivih ljudi na Karibima koji ne prakticiraju kanibalizam niti žrtvovanja pa se time može odbaciti njegova teorija da su to urođene predispozicije svih Indijanaca.

Potrebno je potražiti razlog Oviedove motivacije za teoriju o iracionalnosti Indijanaca. Odgovor se nalazi u njegovim ekonomskim interesima te se time može zaključiti da je razmišljao kao većina Španjolaca. Bio je žestoki pobornik sistema encomienda pa je bilo potrebno imati teorijsko opravdanje za iskorištavanje starosjedilaca. Porobljavanje Indijanaca je trebalo biti prikazano kao pravedan čin jer su Ferdinand i Izabela imali želju uređenog i pravednog stapanja Novog svijeta u Španjolsko kraljevstvo.¹²⁴ Pozivanjem na autoritet Aristotela i njegovu teoriju o prirodnim robovima potkrijepljenu gore spomenutim dosta kontradiktornim zaključcima Oviedo je prikazao Indijance kao niža iracionalna bića koja su po svojoj prirodi namijenjena služiti Španjalcima. Time je opravdan sustav encomienda. Budući da je Oviedo desetljećima pisao djela o Novom svijetu, zanimljivo je pratiti promjene u njegovom viđenju Indijanaca. Naime, prikazali smo početno stajalište o njihovoj prirodi dok se u kasnijim djelima može primijetiti blaži odnos prema njima. Kritizira okrutnost i zločine Španjolaca te ističe da su svojom pohlepom onemogućili nastajanje novih društava u kojima bi došlo do miješanja španjolske i starosjedilačke kulture.¹²⁵ Optužuje konkvistadore da su uzrokovali potpunu depopulaciju starosjedilačkog stanovništva na Karibima i u centralnoj Americi.¹²⁶ Čak kaže da su konkvistadori u mnogim situacijama bili veći barbari od Indijanaca.¹²⁷ Iz ovakve promjene odnosa prema Indijancima može se zaključiti da je postignuta željena ekonomska korist te da je uvelike smanjena mogućnost pobune Indijanaca. Ovdje vidimo da su raniji prikazi Indijanaca kao iracionalnih bića bili motivirani ekonomskim iskorištavanjem, pa kad je ono postignuto, počelo ih se prikazivati s više simpatije. Može se zaključiti da su Španjolci mogli prihvatiti indijansku kulturu te provesti mirnu adaptaciju, ali su se odlučili za ekonomsko iskorištavanje.

¹²⁴ Isto, str. 122.

¹²⁵ Isto, str. 131.

¹²⁶ Isto, str. 130.

¹²⁷ Isto, str. 131.

5. 3. Negativni prikazi američkih starosjedilaca

Gonzalo Fernández de Oviedo nije bio jedini pobornik teorije o iracionalnosti Indijanaca. Postojao je cijeli niz istaknutih teologa i pravnika koji su čvrsto zastupali takvo stajalište. Treba istaknuti raspravu iz 1512. godine kada su Bernardo de Mesa i Gil Gregorio koristili prirodno pravo kao opravdanje za njihovo porobljavanje.¹²⁸ Smatrali su da postoji velika vjerojatnost da je Bog stvorio Indijance sa ciljem da postanu robovi europskih kršćana. Dominikanac Tomas Ortiz tvrdi da su oni najgrješnija rasa koju je Bog stvorio. Pored toga uspoređuje njihovu inteligenciju sa životinjama te kaže da se ne mogu ni u jednom aspektu unaprijediti zbog svoje manjkave prirode.¹²⁹ Domingo de Betanzos je smatrao da su Indijanci zvijeri te da je Bog odlučio da cijela rasa zaslužuje nestati zbog svojih mnogobrojnih grijeha i zločina.¹³⁰ Ipak, Domingo de Betanzos se na samrtnoj postelji pokajao zbog svojeg viđenja Indijanaca te je rekao da ipak nisu zvijeri. Piše da je pogriješio u procjeni zbog njihovog stranog jezika i svojeg neznanja.¹³¹ Dakle, postojali su primjeri gdje se dolazilo do potpune promjene gledanja na američke starosjedioce. Također, često se fokusiralo na fizičke razlike između Indijanaca i Španjolaca. Pa tako na primjer Senor Coma de Aragon povezuje kanibalizam s njihovom tamnijom bojom kože, dok Kolumbo vidi povezanost između svijetle boje kože i inteligencije.¹³² Zbog svoje tehnološke zaostalosti i drugačijih običaja Indijanci su smatrani nižim bićima. Bilo je potrebno nekako objasniti razlike u razvoju Europe i Novog svijeta. Kako je već navedeno, do razlika u razvoju je došlo zbog slučajnih prednosti u okolišu, a ne zbog razlika u sposobnosti samih ljudi. Ipak, Španjolci nisu imali današnja znanja o uzrocima nastanka poljoprivrede, stočarstva, prvih civilizacija i o važnosti protoka informacija i novih znanja pa su donosili razne zaključke kako bi objasnili te razlike Europljana i Indijanaca.

Uzimajući u obzir ovako negativan stav prema Indijancima zanimljivi su prvi prikazi složenijih društava centralnog Meksika. Bernal Diaz Del Castillo, jedan od konkvistadora koji je pod Cortesovim vodstvom osvojio Tenochtitlan, opisuje grad Iztapalapa.¹³³ Divi se lijepo uređenim vrtovima, skladnim ulicama i kućama, čistoj vodi. Ističe da je ovo najljepša zemlja

¹²⁸ Stannard, *American Holocaust*, str. 210.

¹²⁹ Isto, str. 217.

¹³⁰ Isto, str. 218.

¹³¹ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 13.

¹³² Stannard, *American Holocaust*, str. 207.

¹³³ Bernal Diaz Del Castillo, *The True History of The Conquest of New Spain*, str. 190.

koju je vidio. Isto tako, Cortes daje prikaz Tenochtitlana u kojem je impresioniran uređenjem grada koji se sastoji od 60 000 kuća koje su prema Cortesovom opisu jako kvalitetno izgrađene te ih krasi mnogo lijepih vrtova.¹³⁴ Čudi se čistoći samog grada jer znamo da su ondašnji higijenski uvjeti europskih gradova bili dosta loši. Postojali su ljudi zaduženi za čistoću grada, nešto što je bilo nezamislivo Europi onog doba. Opisuje impresivni sistem akvadukta koji donose čistu vodu u grad, a znamo na primjer da je London i u 19. stoljeću imao problema s pitkom vodom. Pored toga opisuje savršen red u organizaciji trgovanja u gradu. Svaka vrsta robe ima svoj trg, od kojih su neki duplo veći od glavnog trga u Salamanci.¹³⁵ Bernal Diaz i Cortes nam pružaju izvještaje o impresioniranošću asteškim gradovima koje će nedugo zatim oni sami do temelja uništiti. Postavlja se pitanje kako su američki starosjedioci, koje su Španjolci uglavnom opisivali kao iracionalna niža bića, bili sposobni stvoriti tako dobro organizirane gradove koji su po mnogim elementima nadmašili europske. Čude tako negativni opisi Indijanaca u kojima se uspoređuje njihova inteligencija sa životinjama jer je bilo sasvim očito da su sposobni stvoriti složena društvena uređenja koja su funkcionirala u savršenom redu.

Stanovnici Europe su imali dosta poteškoća prilikom stvaranja viđenja Indijanaca. Jako malo informacija je dolazilo do njih. Mnogi izvori o prirodi Indijanaca i o novootkrivenim zemljama su izdavani desetljećima, pa i stoljećima nakon što su napisani. Pored toga, oni koji su objavljivani su bili dosta cenzurirani i izmjenjivani zbog želje kolonijalnih sila za neširenjem informacija o njihovim otkrićima kako neprijateljske države ne bi to mogle iskoristiti.¹³⁶ Dio krivice se nalazio i u samim piscima. Naime, mnogi od njih su se orijentirali na teme koje će pobuditi senzaciju i interes kod čitatelja, dok su izbjegavali teme koje bi se mogle zamjeriti Crkvi i cenzorima.¹³⁷ Pa su se tako širile priče o čudovišnim rasama ljudi koji naseljavaju prostranstva Novog svijeta. Stoga ne začuđuje da se dugo vremena u Europi zadržalo viđenje Indijanaca kao rase između životinja i čovjeka.

¹³⁴ Stannard, *American Holocaust*, str. 5.

¹³⁵ Letter of Hernan Cortes to Charles V. 1520. Second Letter.

URL: <http://www.historywiz.com/primarysources/cortesletter.html> (25. 8. 2017.)

¹³⁶ Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, str. 23.

¹³⁷ Adorno, *The Polemics of Possession in Spanish American Narrative*, str. 194.

5. 4. Tradicija rasizma

Karakteriziranje Indijanaca kao iracionalne rase koja je bliža životinjama nego ljudima rezultat je duge tradicije antike i kršćanstva. Danas se često naglašava da se koncept rase razvio tek u 18. i 19. stoljeću. Ipak sistem podjele ljudi po generaliziranim kategorijama razvio se davno prije. Ta podjela se ponekad bazirala na boji kože, a ponekad prema sposobnosti, inteligenciji ili porijeklu. Na primjer, u antičkoj Grčkoj je postojao mit o zlatnoj, srebrnoj i brončanoj rasi.¹³⁸ Ljudi brončane rase su se opisivali kao bijesni divljaci koji nemaju poljoprivredu i tehniku obrade željeza. Kršćanstvo je djelomično adaptiralo takve ideje pa je tako Augustin smatrao da postoje rase koje izgledaju kao ljudi, ali one to ipak nisu.¹³⁹ Albertus Magnus, teolog iz 13. stoljeća, daje prikaz prirode u kojem tvrdi da nema čvrstih podjela između dviju vrsta.¹⁴⁰ Uvijek postoji nešto između njih, dakle postoji niz veoma sličnih vrsta koje se razlikuju samo u nekoliko malih detalja. Iz toga se može zaključiti da postoji mnogo vrsta između majmuna i čovjeka pa prema tome mogu postojati rase koje su veoma slične čovjeku, ali se razlikuju od njega po inteligenciji. Prema Tomi Akvinskom u Božjem planu moraju postojati bića koja izgledaju kao ljudi te koja su samo instrumenti za službu kršćanima. Drugim riječima, Toma Akvinski opravdava postojanje robova. Uz to se poziva na Aristotela te se slaže s njim da oni manje pogodni i sposobni trebaju biti pod vodstvom onih mudrih.

Dakle, neki od najvećih kršćanskih mislilaca su zastupali ropstvo i teorije o nižim rasama ljudi. Tijekom 14. stoljeća na Mediteranu došlo je do procvata trgovine robljem.¹⁴¹ Crkvu je zabrinuo rastući trend trgovine s muslimanima koji su uglavnom nalazili robove po kršćanskim zemljama. Kako bi se zaustavila takva situacija, Crkva je zabranila kršćanima da posjeduju kršćanske robove. Ovdje se dolazi do bitnog problema. Postojale su situacije gdje bi rob iz stranih zemalja i drugih religija prešao na kršćanstvo. Postojala je potencijalna opasnost da bi se svi robovi odlučivali na taj prijelaz kako bi se oslobodili svojeg podređenog statusa. Budući da se Crkva zalagala za širenje kršćanske vjere, ali je ujedno podržavala ropstvo odlučilo se da kršćanin može biti rob ako potječe iz nekršćanskih zemalja.¹⁴² Dakle, rob je mogao prijeći na

¹³⁸ Stannard, *American Holocaust*, str. 166.

¹³⁹ Isto, str. 168.

¹⁴⁰ Isto, str. 173.

¹⁴¹ Isto, str. 207.

¹⁴² Isto, str. 208.

kršćanstvo, ali to ga ne bi spasilo od podređenog položaja. Time se na neki način podčinjavalo ljude ovisno o njihovom podrijetlu. Dakle, bila je važna njihova rasa jer su robovi u Europu uglavnom stizali iz Afrike tj. nevjerničkih zemalja.

Iz prikazane kršćanske tradicije može se zaključiti da je negativni pogled na Indijance bio samo nastavak stoljetnih rasprava i teorija o postojanju raznih vrsta koje nalikuju na ljude, ali se po određenim karakteristikama razlikuju od njih. Zanimljivo je da se takvo viđenje nastavilo i tijekom sljedećih stoljeća. Pa su tako neki od najvećih europskih mislilaca poput Johna Locka i Gottfrieda Leibniza zastupali slične teorije.¹⁴³ Naime, oni su prirodu i raznolikost vrsta predstavljali kao jedan lanac koji se sastoji od mnogo prstenja koji su stisnuti jedan do drugog. Kada se gleda cjelokupan lanac, ne vide se jasni prijelazi između prstenja. Naravno, prstenje predstavlja vrste pa se iz toga može zaključiti da postoje postepeni prijelazi između vrsta. Na primjer Locke ističe da postoje ribe s krilima.¹⁴⁴ Pored toga, mogu postojati razne vrste koje su nalik na ljude. Dakle, čak dva stoljeća nakon otkrića Amerike postojale su teorije koje bi mogle podržavati postojanje nižih rasa ljudi. Stoga ne čudi da je u španjolskom ustavu jasno određeno da su Indijanci manje intelektualna rasa koja mora plaćati dodatne poreze te ima obavezu prisilnog rada.¹⁴⁵

5. 5. Pozitivni prikazi američkih starosjedioca

Prikazali smo stajališta predstavnika negativnih prikaza američkih starosjedioca i osnove njihovih teorija. Postojali su, iako u manjini, ljudi koji su zastupali pozitivno viđenje Indijanaca, tj. mišljenje da su oni ljudska bića s pravima na život, jednakost i slobodu. Prvi važniji branitelj prava američkih starosjedioca je bio Antonio de Montesinos koji se 1511. godine na Hispanioli otvoreno pobunio protiv odnosa prema Indijancima.¹⁴⁶ Kako smo već spomenuli, Hispaniola je bila prva španjolska kolonija gdje su starosjedioci u potpunosti izumrli do 1530.-ih godina iako ih je bilo nekoliko milijuna prilikom prvog susreta sa Španjolcima. Dakle, odnos Španjolaca je

¹⁴³ Isto, str. 226.

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 113.

¹⁴⁶ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 16.

bio doista okrutan i nehuman te je uzrokovao smrt velikog broja ljudi. Naravno, epidemije bolesti su vjerojatno također imale određenu ulogu u tome. Antonio de Montesinos je tražio da kolonisti jasno odrede prema kojim pravima oni smiju iskorištavati Indijance i po kojim temeljima mogu proglasiti pravedan rat protiv njih.¹⁴⁷ Smatrao je da su Indijanci po prirodi jednaki Španjolcima. Preko Las Casasovih djela doznajemo više o njegovom djelovanju. Upozoravao je Španjolce na Hispanioli da su oni grešnici zbog takvog odnosa prema Indijancima te da su na jednakoj razini kao Turci i Mauri, dakle da takvim djelovanjem njihove duše neće biti spašene.¹⁴⁸ Zgraža se i čudi kako Španjolci mogu dopustiti da Indijanci umiru od gladi, kako ih mogu prisiljavati na rad do smrti od izmorenosti i nehranjenosti. Prema njemu to nisu postupci pravih kršćana. Ipak, takva stajališta nisu naišla na odobravanje španjolskih kolonista te ga se optuživalo da negira pravo kralja na vlast u Novom svijetu. Već sljedeće, 1512. godine kralj je službeno zabranio njegovo djelovanje te se zaustavilo zastupanje indijanskih prava.¹⁴⁹ Danas nemamo mnogo informacija o Antoniu de Montesinosu, osim dijelova iz Las Casasovih radova i sudskih iskaza. Znamo tek da je umro u Venezueli braneći Indijance.¹⁵⁰

Iako su većina konkvistadora zaslužni za potpuno uništenje starih američkih civilizacija, neki od njih su se zalagali za prava Indijanaca. Tijekom svojih ekspedicija po Meksiku Alvar Núñez Cabeza de Vaca nam daje izvještaje u kojima zastupa mišljenje da su konkvistadori barbari, a da su Indijanci civilizirani narod.¹⁵¹ Također, konkvistador Pedro Cieza de León tijekom sudjelovanja u osvajanju carstva Inka ističe njihovu civiliziranost, a kritizira postupke konkvistadora.¹⁵² Pored njih, Alonso de Ercilla, također konkvistador, daje svoju naklonost američkim starosjediocima, dok Španjolce karakterizira kao pohlepne kukavice.¹⁵³ Također, zanimljivi su opisi pojedinaca koji su nanijeli velike nepravde Indijancima. Na primjer, biskup Yucatana Diego de Landa koji je pokrenuo masovnu inkviziciju protiv Maja, s izlikom da oni i dalje poštuju svoje bogove. Unatoč takvom odnosu prema njima, opisuje ih kao miroljubive ljude koji će vas uvijek dobronamjerno dočekati i primiti u svoje domove.¹⁵⁴ Dakle, postojali su pojedinci koji su se mogli uzdići iznad pukih ekonomskih interesa te uvidjeti pravu sliku

¹⁴⁷ Isto, str. 69.

¹⁴⁸ Isto, str. 17.

¹⁴⁹ Isto, str. 19.

¹⁵⁰ Isto, str. 21.

¹⁵¹ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 73.

¹⁵² Stannard, *American Holocaust*, str. 80.

¹⁵³ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 73.

¹⁵⁴ Isto, str. 22.

španjolskih odnosa prema starosjediocima. Američke starosjedioce su vidjeli kao normalna ljudska bića koja ne zaslužuju tako nehuman tretman.

5. 6. Bartolome de Las Casas i Juan Gines de Sepulveda

Sada ćemo se osvrnuti na glavne teorijske rasprave o prirodi Indijanaca, o načinu na koji se treba provesti njihovo pokrštavanje i o pravu na osvajanje njihovih zemalja. Usredotočit ćemo se na usporedbu argumenata dvojice glavnih aktera ove debate, a to su dominikanac Bartolome de Las Casas i Juan Gines de Sepulveda, španjolski filozof, humanist i teolog. Oni su zastupali suprotstavljene stavove oko ovih vrlo važnih pitanja. Imali su veliki utjecaj na španjolski dvor te su se u izrazito cijenila njihova razmišljanja.

Bartolome de Las Casas je ostao zapamćen kao najveći borac za prava Indijanaca u 16. stoljeću. Imao je zanimljiv životni put. Naime, došao je u Novi svijet 1502. godine kao konkvistador.¹⁵⁵ Zaradio je titulu encomenderosa pa je prema tome imao svoje robove koji su mu služili u rudnicima i na njegovom imanju. Čak je bio jedan od kolonista koji se suprotstavio Antoniu de Montesinosu kada se on prvi puta 1511. godine zalagao za prava starosjedioca. Sljedeće godine je sudjelovao u osvajanju Kube. Međutim, 1514. godine je konačno shvatio da je takav odnos prema Indijancima potpuno nepravedan.¹⁵⁶ Od tada pa do smrti 1566. godine u cijelosti se posvetio borbi za njihova prava.

Pristup prema Indijancima mu se temelji na potrebi za razumijevanjem njihove kulture i običaja kako bi se moglo lakše objasniti njihove sposobnosti. Zastupao je tezu o zajedništvu čovječanstva.¹⁵⁷ Dakle, smatrao je da su svi ljudi jednako sposobni za spoznaju vječnog zakona. Ova teorija se suprotstavlja teoriji hijerarhije čovječanstva prema kojoj su neki ljudi po svojoj prirodi namijenjeni da vladaju nad drugim, manje sposobnim ljudima.¹⁵⁸ Smatrao je da postoji više razina razvoja civilizacija i društava. Odbijao je zaključak da su Indijanci niža iracionalna

¹⁵⁵ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 19.

¹⁵⁶ Isto, str. 20.

¹⁵⁷ Daniel R. Brunstetter, *Sepúlveda, Las Casas, and the Other: Exploring the Tension between Moral Universalism and Alterity*, u: *The Review of Politics*, Vol. 72, No. 3, Cambridge University Press, 2010., str. 421. (u nastavku Brunstetter, *Sepúlveda, Las Casas, and the Other*)

¹⁵⁸ Isto.

bića zbog svoje niže razine civilizacijskog razvoja. Španjolsko društvo nije uvijek bilo na razini razvoja kao u doba otkrića Amerike pa je iz toga zaključio da se civilizacije postepeno razvijaju iz zaostalijih stanja. Dakle, njihova kulturna i tehnološka zaostalost ili neki barbarski običaji nisu znak njihove intelektualne zaostalosti.¹⁵⁹ Daje primjer divljaka s Floride koji su civilizacijski zaostali jer ih, prema Las Casasu, nije imao tko poučiti naprednijim znanjima o svijetu.¹⁶⁰ Ističe da ovdje Španjolci imaju ulogu poučavanja starosjedioca kršćanskim tekovinama kako bi ih se uzdiglo na višu razinu razvoja. U trećem poglavlju su se objasnili uzroci razlika Starog i Novog svijeta pa se ovakav Las Casasov način razmišljanja donekle može povezati s današnjim zaključcima o važnosti protoka informacija o novim znanjima i tehnologijama za razvoj kompleksnijih društava. Las Casas vjerojatno nije doslovno tako razmišljao, ali je sasvim sigurno bio na dobrom tragu jer, kako je već objašnjeno u trećem poglavlju, izoliranost mnogih područja Novog svijeta jedan je od glavnih razloga zaostalosti regija poput Floride. Pored toga, ovdje se njegov način zaključivanja može usporediti s Oviedovim promišljanjima. Kako je već navedeno, Oviedo se u svojim djelima osvrnuo na Plinija Starijeg i njegov opis kanibalizma u antici. Bio je svjestan da su europski narodi imali poganske običaje prije širenja kršćanstva, tj. da su se uspjeli civilizacijski uzdići, ali iz toga nije došao do Las Casasovog zaključka o postepenom razvoju civilizacija. Ignorirao je taj podatak prilikom zaključka o iracionalnosti starosjedioca kojeg je temeljio na njihovoj fiziologiji, ali i na njihovim običajima. Las Casas se dotiče kanibalizma te je bio svjestan da je on predstavljao probleme prilikom obrane Indijanaca, ali ipak je smatrao da se kanibalizam ne može uzeti kao dokaz njihove iracionalnosti jer je on predstavljao običaj koji se mogao promijeniti, a uz to nije bio široko rasprostranjen.¹⁶¹ Dakle, imao je u potpunosti suprotno mišljenje od Ovieda za kojeg su običaji poput kanibalizma bili dio njihovih urođenih predispozicija, dok su za Las Casasa oni predstavljali rezultat okoline. Može se zaključiti da je Las Casas dobro primijetio problem kulturnog relativizma jer pojedinac prima običaje i kulturu svoje okoline tj. svojeg društva pa prema tome sposoban je u drugačijim okolnostima prihvatiti drugačije običaje.

Porobljavanje Indijanaca u sistemu *encomienda* najčešće se opravdavalom Aristotelovom teorijom o postojanju prirodnih robova. Kako je već navedeno na početku petog poglavlja,

¹⁵⁹ Isto, str. 422.

¹⁶⁰ Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, str. 50.

¹⁶¹ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 79.

prilikom argumentiranja uvijek se pozivalo na velike autoritete poput Aristotela, Augustina i Tome Akvinskog. Za Aristotela rob je osoba koja je u potpunosti pod tuđim vlasništvom. Tvrdi da postoje ljudi koji su po svojoj prirodi slobodni, ali da postoje i oni koji su po svojoj prirodi nužno robovi. Njih karakterizira potpuni izostanak inteligencije.¹⁶² Prema tome, jedni zakoni vrijede za slobodne ljude, a drugi za robove. Dakle, Aristotel zastupa teoriju postojanja hijerarhije čovječanstva prema kojoj su neki zbog svojih fizičkih i intelektualnih karakteristika dužni služiti slobodnim ljudima. Na temelju ove teorije Oviedo i Sepulveda pokušavaju dokazati da Španjolci imaju pravo na iskorištavanje Indijanaca putem sistema *encomienda*.

U prvim godinama zastupanja prava Indijanaca Las Casas je odbacivao autoritete. Na primjer za Augustina je rekao da nije posjedovao mnogo znanja o svijetu.¹⁶³ Ipak, morao je promijeniti svoj pristup budući da su se teorije njegovih glavnih suparnika poput Oviede i Sepulvede temeljili na Aristotelu te je bilo veoma malo vjerojatno da će španjolska intelektualna elita prihvatiti argumente koji se ne baziraju na starim autoritetima. Više se nije koncentrirao na negiranje autoriteta već na pobijanje suparničkih argumenata. Prihvatio je Aristotelovu teoriju o prirodnim robovima, ali uz drugačiju interpretaciju. Smatrao je da se Aristotel referirao na ljude s urođenim greškama poput viška prstiju.¹⁶⁴ Dakle, smatrao je da se Aristotel referira na manjinu unutar društva, a ne na cijelo društvo. Prilikom dokazivanja indijanske ravnopravnosti i njihove inteligencije pozivao se na druge Aristotelove teorije poput one o dobrom životu i o nužnim uvjetima za samoupravljanje neke političke zajednice.

Krenut ćemo s Aristotelovom teorijom nužnih uvjeta za samoupravljanje neke političke zajednice. U *Politici* Aristotel navodi šest osnovnih uvjeta, a to su: 1. radnici obrađuju zemlju, 2. postojanje obrtnika, 3. vojska štiti društvo, 4. postojanje bogate klase, 5. svećenici i žrtvovanja i 6. suci i sustav zakona.¹⁶⁵ Las Casas smatra da američki starosjedioci zadovoljavaju sve osnovne uvjete. Pomoću raznih primjera želi prikazati da su njihova društva dosta napredna te da nema osnove za tvrdnju da su oni iracionalna bića. Pa tako piramide Maja u Yukatanu uspoređuje sa onima u Egiptu te zaključuje da indijanska arhitektura ne zaostaje za onom iz Starog svijeta.

¹⁶² José A. Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, u: *The Americas Vol. 31, No. 4*, Cambridge University Press, 1975., str. 440. (u nastavku Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*)

¹⁶³ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 58.

¹⁶⁴ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 82.

¹⁶⁵ Isto, str. 74.

Sepulveda odgovara na ovaj argument analogijom sa životinjskim svijetom.¹⁶⁶ Daje primjer pčela i pauka koji mogu napraviti stvari koje ljudi ne mogu, kompleksne košnice i mreže. Budući da pčele i pauzi nisu racionalna bića, zaključuje da kompleksne građevine poput piramida ne dokazuju racionalnost starosjedilaca. Pored toga, Las Casas smatra da su Indijanci u nekim kategorijama napredniji. Opisujući odgoj i edukaciju djece na području Meksika divi se njihovom pristupu koji se temelji na isticanju raznih vrлина poput poslušnosti, poštenja, hrabrosti i djevičanstva.¹⁶⁷ Smatra da je takav pristup čak nadišao razinu edukacije iz antičkih vremena i suvremenih kršćanskih metoda. Uz to, osvrće se na peti osnovni uvjet za samoupravljanje političke zajednice, na postojanje svećenika i žrtvovanja. Ovdje smatra da su Indijanci daleko napredniji jer pružaju više žrtvovanja Bogovima.¹⁶⁸ Dakle, ovakvom logikom žrtvovanje ljudi bi se uzimalo kao pozitivan element u sklopu Aristotelove teorije. Ovo je pomalo kontradiktorno zaključivanje budući da se žrtvovanje ljudi uzima kao negativan element starosjedilačke tradicije, koja se naravno prema Las Casasu može napustiti primajući kršćanske vrijednosti. Ipak, on je istaknuo bogata žrtvovanja Bogovima kao dio argumenta prilikom pozivanja na Aristotela. Može se zaključiti da je Las Casas svojim argumentima prikazao da starosjedilačka društvena uređenja poput onih u Meksiku u potpunosti zadovoljavaju sve Aristotelove uvjete za samoupravljanje političke zajednice te je time dokazao da su Indijanci stvorili kompleksna društvena uređenja, kakva iracionalna bića ne bi bila sposobna organizirati.

Sada ćemo se osvrnuti na Aristotelovu teoriju o dobrom životu. Ona se temelji na konceptu sredstva i svrhe. Ljudska djelovanja imaju cilj za postizanjem nečega. Koristimo se nekim sredstvom za postizanjem nečeg drugog. Na primjer cilj nam je postati profesor, da bi to ostvarili moramo ići na fakultet. Dakle fakultet je sredstvo za ostvarivanje cilja, titule profesora. Titula profesora nam omogućuje zaposlenje, dakle opet je titula profesora sredstvo. Zaposlenje je sredstvo za postizanjem novaca. Novci su sredstvo za postizanjem nečega što će opet biti sredstvo i tako dalje. Aristotel definira dobar život kao život ispunjen srećom i vrlinom, tj. život kojim se dostiže svoj telos, zadnju svrhu koja neće biti sredstvo za postizanjem nečega. Naravno, ova teorija se odnosi na slobodne ljude, a ne na robove. Las Casas se oslanja na tu teoriju te ističe tri nužna uvjeta za postizanjem dobrog života: 1. zajednica ljudi živi u miru, 2. ta zajednica

¹⁶⁶ Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, str. 205.

¹⁶⁷ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 80.

¹⁶⁸ Isto, str. 75.

je usmjeravana kako bi se postigao dobar život, dakle postoje neki autoriteti ili mudraci koji nameću neke standarde i norme kojih se treba pridržavati kako bi se postigao dobar i sretan život, te 3. da je ta zajednica samodostatna, tj. da njeni članovi mogu ispuniti sve potrebe i želje cjelokupne populacije.¹⁶⁹ Las Casas je tvrdio da su sva tri uvjeta ispunjena u starosjedilačkim društvima te da su time, prema Aristotelovoj teoriji, starosjedoci u mogućnosti dostizanja dobrog života. Dakle, zaključuje da su racionalna bića jer se prema Aristotelu prirodni robovi ne uvrštavaju u ovaj koncept.

Na temelju gore spomenutih Aristotelovih teorija Las Casas je zaključio da su Indijanci racionalna bića. Sada ćemo se osvrnuti na glavnog pobornika zastupanja teorije prirodnih robova. Sepulveda svoje argumente temelji na prirodnom pravu, koje prema njegovoj interpretaciji Starog zavjeta mogu spoznati svi ljudi, neovisno o njihovoj vjeri. Poštivanje prirodnog prava temelj je svake prave političke zajednice.¹⁷⁰ Prema Sepulvedi nekršćanske države spadaju u civilizirani svijet ako njihovi zakoni štite provedbu prirodnog prava. S druge strane su zajednice barbara i divljaka koje u potpunosti izbjegavaju provedbu prirodnog prava.¹⁷¹ Indijanski običaji poput kanibalizma i žrtvovanja su za Sepulvedu očiti dokazi da se ne poštuje prirodno pravo, pa se time one ne mogu svrstavati u prave političke zajednice. Moglo bi se prigovoriti Sepulvedi da i u civiliziranim zajednicama postoje pojedinci koji prakticiraju takva nemoralna djela. Sepulveda odgovara da je bit u tome da se takva djela kažnjavaju zakonom, dok u indijanskim zajednicama nisu propisani takvi zakoni.¹⁷² Budući da njihovi zakoni ne poštuju prirodna prava, Sepulveda zaključuje da to zapravo nisu političke zajednice te da time Španjolci imaju pravo, ali i dužnost da vladaju nad američkim starosjediocima. Ovo su mu argumenti za podčinjavanje cijelih društava. Sepulveda argumentira i problem prava pojedinaca. Naime, ako pojedinci ne mogu na primjerima nemoralnih djela poput kanibalizma razlikovati što je dobro, a što loše onda je to prema Sepulvedi dokaz da su oni zaostala bića koja ne mogu spoznati niti prirodne zakone, koji su, kako je već navedeno, spoznatljivi svim racionalnim ljudima.¹⁷³ Iz toga slijedi da su Indijanci iracionalna bića koja su po svojoj prirodi namijenjena za podčinjavanje

¹⁶⁹ Isto, str. 76.

¹⁷⁰ Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, str. 436.

¹⁷¹ Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, str. 196.

¹⁷² Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, str. 436.

¹⁷³ Isto, str. 437.

intelektualno nadmoćnim ljudima, u ovom slučaju Španjolcima.¹⁷⁴ Las Casas nam pruža argument koji je izravan odgovor ovoj teoriji. Prema njemu ne može se pomoću razuma otkriti da prirodan zakon zabranjuje kanibalizam ili žrtvovanje.¹⁷⁵ Kršćani su primili Božju riječ pa iz toga izvode takve zaključke. Dakle, takve spoznaje se temelje na kulturi i običajima društva. Nakon što se proširi kršćanstvo među starosjedioce, oni će uvidjeti da su to nemoralna djela. Uz to, ističe da je razum potreban za spoznaju o postojanju Boga. Indijanci su došli do te spoznaje, iako u malo izmijenjenom obliku, ali bez obzira na to, oni su racionalna bića.¹⁷⁶ Nisu spoznali kršćanskog Boga, već druge oblike božanstva, ali to se, prema Las Casasu, može promijeniti pokrštaivanjem. Iz ovoga zaključuje da su oni razumska bića koja su sposobna prihvatiti kršćanske svjetonazore. Las Casas i Sepulveda temelje svoje argumente na različitom shvaćanju spoznaje prirodnog prava te na temelju toga izvode potpuno suprotne zaključke.

Dolazimo do problema definiranja odnosa Španjolaca prema Indijancima. Taj odnos može biti kao odnos oca i sina ili muža i žene u patrijarhalnim zajednicama. Međutim, Sepulveda se zalaže da to mora biti odnos gospodara i roba. Ipak, njegovo definiranje tog odnosa nije klasično viđenje o potpunoj pokornosti gospodaru. Upravljanje starosjediocima mora se temeljiti na profitu vladajućih, ali i na koristi za Indijance.¹⁷⁷ Pored toga, gospodari će biti odgovorni za postizanje moralnijeg i humanijeg života svojih podanika.¹⁷⁸ Može se prigovoriti da Španjolci nameću svoje viđenje najboljih interesa za Indijance, dok se njih ništa ne pita. Teško da je za njih bilo u najboljem interesu služiti Španjolcima. I sam Aristotel kaže da fizički radnici nemaju vremena za duhovno i kulturno uzdizanje, pa prema tome ne mogu ni dosegnuti zadnju svrhu tj. *telos*, dakle ne mogu postići dobar život. Sepulveda je djelovao s ciljem opravdavanja sistema encomienda pa se stoga mogu vidjeti određene suprotnosti njegove teorije i prakse. Sustav kojeg je on zastupao se temeljio na potpunom iskorištavanju Indijanaca koji su masovno umirali od iscrpljenosti i nehranjenosti. Sepulveda se u svojim argumentima zalaže za bolji odnos prema starosjediocima, ali treba naglasiti da on pruža ove argumente tijekom 40.-ih godina 16. stoljeća, dakle u vrijeme kad se već desetljećima u potpunosti iskorištava i ponižava Indijance. Problem encomiende nalazi u nepravednim pojedincima koji su iskoristili novonastalu situaciju te su se

¹⁷⁴ Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, str. 198.

¹⁷⁵ Brunstetter, *Sepúlveda, Las Casas, and the Other*, str. 424.

¹⁷⁶ Isto.

¹⁷⁷ Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, str. 443.

¹⁷⁸ Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, str. 199.

nehumano odnosili prema starosjediocima.¹⁷⁹ Slične stavove je imao Augustin koji je zanemarivao okrutnost kao element koji može opovrgnuti opravdanje rata.¹⁸⁰ Krivnju je prebacio na nepravednost pojedinaca, dok je kralj zadržavao pravedan uzrok objave rata. Sepulveda je na tim temeljima opravdavao španjolske zločine prilikom osvajanja Novog svijeta. Naime, isticao je da su zločine radili pojedini konkvistadori te da to ne utječe na cjelokupnu pravednost španjolskog osvajanja. Uz to, naglašava da se ne smije pretjerati s okrutnostima i iskorištavanjem nad starosjediocima kako ne bi došlo do opće pobune koja bi mogla uzrokovati raspad španjolskog kolonijalnog sistema. Naglašava da se ne smije otići ni u drugu krajnost, dakle da im se ne smije vratiti previše slobode kako se ne bi vratili štovanju starih bogova i nemoralnim običajima.¹⁸¹ Nakon što Indijanci prijeđu na kršćanstvo i usvoje europske kulturne vrijednosti, omogućit će im se veća sloboda, no ne i potpuna.¹⁸² Naime, Indijanci će trajno ostati podčinjena rasa zbog svojih prirodnih nedostataka.

Sepulveda se dosta udaljio od Aristotelove izvorne teorije. Iako je Indijance proglasio prirodnim robovima, smatrao je da oni sa Španjolcima imaju recipročni odnos. Španjolci su uzimali njihovo zlato i srebro, ali ti metali starosjediocima ionako nisu imali veliku vrijednost. Željezo, konji, pšenica, ovce, koze, svinje i mnoge druge životinje, biljke i izumi, koje su donijeli Španjolci u Novi svijet, imali su mnogo značajniji utjecaj na cjelokupnu civilizaciju starosjedilaca, pa zato Sepulveda zaključuje da su Indijanci više profitirali u ovoj razmjeni.¹⁸³ Pored toga, starosjedioci su dobili naprednije europsko zakonodavstvo, institucije i najvažnije od svega, dobili su kršćanstvo. Ova situacija je bilo mnogo drugačija od one u antičkoj Grčkoj pa se samim time treba drugačije urediti odnos gospodara i roba. Indijanci su trebali biti pokršteni te su time, prema Sepulvedi, robovi dobivali mnogo od svojih gospodara.

Sada ćemo se osvrnuti na način objavljivanja ratova. Sepulveda daje upute kako bi se trebao proglasiti pravedan rat.¹⁸⁴ Prvo se mora obavijestiti starosjedioce da imaju dužnost prihvaćanja vrhovništva španjolskog kralja te bi se istaknule sve prednosti koje bi im takva vlast

¹⁷⁹ Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, str. 445.

¹⁸⁰ Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, str. 199.

¹⁸¹ Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, str. 442.

¹⁸² Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 86.

¹⁸³ Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, str. 444.

¹⁸⁴ Isto, str. 447.

donijela.¹⁸⁵ Ova obavijest mora se prenijeti mirnim putem, bez prijetnji i prisila. Zatim se treba dati vremena starosjediocima da donesu odluku. Sepulveda predaju mirnim putem shvaća kao indijansku spoznaju svoje grešnosti i svojih zabluda. Zabranjeno im je oduzimanje imovine te ih se ne tretira kao robove.¹⁸⁶ Ipak, Sepulveda pruža dosta nejasan opis odnosa prema njima. Naime, kaže da se oni neće svesti na robove, ali da će morati služiti kao najamnici i poreznici zbog svoje prirode.¹⁸⁷ Dakle, bit će podčinjeni Španjolcima, ali će im položaj u novom sistemu prema Sepulvedi biti dosta dobar. Uz to, Sepulveda navodi da su njihova nemoralna djela poput žrtvovanja ipak previše grešna pa zaslužuju kaznu prema Starom zavjetu. Ovdje kralj može donijeti odluku o njihovom pomilovanju.¹⁸⁸ S druge strane, u slučaju da starosjedioci ne prihvate zahtjeve, Španjolci dobivaju puno pravo na objavu rata. Nakon osvajanja starosjedioci se podčinjavaju na potpuni robovski status i osvajači imaju pravo konfiskacije njihove imovine.¹⁸⁹ Ovaj zaključak temelji na odbijanju prihvaćanja prirodnog prava, dakle na suprotstavljanju Bogu i zadržavanju nemoralnih običaja. Ipak, Sepulveda ističe da odnos prema njima ne smije biti previše okrutan jer je ipak krajnji cilj uspostava mira i pokršćavanje Indijanaca. Mogao bi se navesti jedan problem u ovoj teoriji. Naime, Sepulveda ovdje gleda cjelokupnu zajednicu kao element koji će prihvatiti ili odbiti španjolske uvjete. Problem se nalazi u odlučivanju pojedinaca. Na primjer, ako je neki pojedinac spoznao da treba odbaciti stare običaje i prihvatiti prirodno pravo, a njegova zajednica nije to učinila, onda će on snositi posljedice odluka te zajednice iako bi trebao izbjeći robovski status i oduzimanje imovine. U praksi Indijanci su se rijetko mirno predavali pa su prema Sepulvedi velika većina njih pravedno podčinjeni na robovski status. Ipak, imamo primjere u kojima se nije primjenjivala ovakva teorija. Cortesovi starosjedilački saveznici prilikom rušenja Asteškog Carstva nisu dobili bolji status, mnogi pripadnici tih zajednica su iskorištavani u sistemu encomienda. U četvrtom poglavlju smo spomenuli čitanje dokumenta *Requerimiento* prije objave rata. Taj sistem je donekle sličan Sepulvedinim idejama, ali se razlikuje u tome što se on zalagao za bolji tretman onih koji se mirnim putem predaju španjolskoj vlasti. Već je prikazano da se *Requerimiento* nije primjenjivao na zamišljeni način pa se gubio njegov pravi smisao iz čega bi se moglo zaključiti da takva španjolska osvajanja nisu bila pravedna.

¹⁸⁵ Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, str. 197.

¹⁸⁶ Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, str. 450.

¹⁸⁷ Isto, str. 449.

¹⁸⁸ Isto.

¹⁸⁹ Isto, str. 448.

Las Casas pruža sasvim drugačije viđenje o pravednosti španjolskih osvajanja. Glavni dokument kojim Španjolci opravdavaju svoje pravo na osvajanje je bula Aleksandra VI. iz 1493. godine.¹⁹⁰ Las Casas tvrdi da je papa dao španjolskom kralju samo ovlasti na pokršćavanje starosjedilaca dok se bulom ne daje pravo na potpuno osvajanje. Time zaključuje da Španjolska nema pravnih razloga za tvrdnje o posjedovanju prekoceanskih kolonija. Prema njemu svrgavanje indijanskih vladara je potpuno nemoralan čin te time osuđuje Cortesa, Pizarra i ostale konkvistadore.¹⁹¹ Smatrao je da lokalni indijanski vladari moraju priznati vrhovnu vlast španjolskog kralja, ali da pri tome španjolski kralj nema pravo na smjenu vlasti u Novom svijetu te da mu je utjecaj na američke starosjedioce vrlo ograničen budući da je glavni cilj mirno pokršćavanje i širenje europskih kulturnih vrijednosti. Lokalni vladar bi trebao biti posrednik između američkih starosjedilaca i španjolskog kralja.¹⁹² Iz toga slijedi da kralj nema pravo na eksploataciju indijanskog zlata, srebra i radne snage jer njegove dužnosti prema Novom svijetu su prije svega duhovne prirode, tj. širenje kršćanstva. Dakle, Las Casas u potpunosti odbacuje mogućnost pravednog rata Španjolaca u Novom svijetu. Pored toga kritizira Sepulvedino stajalište da se otpor Indijanaca mora dodatno kazniti oduzimanjem imovina i podčinjavanjem na robovski status. Daje primjer iz antike gdje je Rim osvojio tada barbarsku Španjolsku.¹⁹³ To je bilo nepravedno osvajanje bez obzira na to što je rezultiralo širenjem civilizacije. Španjolska je imala pravo na obrambeni rat jer joj se oduzimalo pravo na slobodu. Ovdje uvodi analogiju sa situacijom u Novom svijetu. Dakle, Indijanci imaju pravo na obrambeni rat bez obzira na to što su oni barbari i što bi njihovo pokoravanje uzrokovalo širenje civilizacijskih vrijednosti. Osim toga, oduzimanje tuđe imovine protivi se kršćanskim vrijednostima.¹⁹⁴

Ovdje dolazimo do problema dužnosti španjolskog kralja, a to je pokršćavanje nevjernika u Americi. Budući da odbacuje rat kao sredstvo za postizanjem tog cilja, Las Casas se zalaže za mirno rješenje. Njegova ideja je da se pokršćavanje vrši mirnim putem bez prisile. Tvrdi da papa nema pravo na jurisdikciju nad nevjernicima ako oni to ne prihvate. Las Casas daje autoritet kršćanskim vladarima za širenje kršćanstva, ali samo ako se stvore uvjeti za mirno poučavanje i pokršćavanje. Svoju teoriju temelji na Aristotelu koji tvrdi da se racionalna bića mogu uvjeriti u

¹⁹⁰ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 36.

¹⁹¹ Gibson, *The Inca concept of sovereignty and the Spanish administration in Peru*, str. 59.

¹⁹² Isto.

¹⁹³ Brunstetter, *Sepúlveda, Las Casas, and the Other*, str. 423.

¹⁹⁴ Isto, str. 425.

nešto samo pomoću razumijevanja.¹⁹⁵ Prema tome Indijanci moraju razumjeti kršćansku vjeru kako bi mogli vjerovati u njezina načela.¹⁹⁶ Ukratko, Las Casas tvrdi da misionari moraju propovijedati o kršćanstvu po indijanskim zemljama. Indijanci će sami razumijeti njezine ideje i vrijednosti te će time pomoću razumijevanja prihvatiti kršćanstvo. Osim toga, Las Casas misli da starosjedioci neće prihvaćati španjolske ideje i vjerovanja poput kršćanstva ako se one nasilno nameću. S druge strane postoji Augustinova teorija kojom se tvrdi da vjerovanje mora prethoditi razumijevanju.¹⁹⁷ Iz toga slijedi da bi bilo moguće prisiliti Indijance da vjeruju prije negoli oni razumiju osnovna načela te vjere. Oviedo i Sepulveda temelje svoju ideju pokrštavanja na Augustinovoj teoriji. Sepulvedina metoda pokrštavanja usko je vezana uz već spomenut način proglašavanja rata. Dakle, ako Indijanci mirnim putem prihvate španjolsku vlast onda će slijediti mirno pokrštavanje. Ovdje treba naglasiti da se ne zalaže da moraju razumjeti vjeru, već je dovoljno da se pokrste. U slučaju odbijanja španjolskih zahtjeva objavljuje im se rat te ih se usput prisilno pokrštava.¹⁹⁸ Može se zaključiti da Las Casas i Sepulveda imaju suprotne stavove oko načina pokrštavanja. U stvarnosti se uglavnom primjenjivala Sepulvedina teorija. Ideje koje nam pruža Las Casas dosta su teško provedljive u praksi. Ovdje se dolazi do bitnog problema za Las Casasa. Kako se odnositi prema Indijancima ako oni odbiju prihvatiti kršćanstvo? Budući da se zalagao za njihovu potpunu slobodu, zaključio je da nema vremenskog limita za njihovo prihvaćanje kršćanstva.¹⁹⁹ Smatrao je kršćanstvo moralno superiornom ideologijom pa iz toga slijedi da će Indijanci jednom prihvatiti njena načela. Može ga se kritizirati da je zastupao toleranciju, ali samo zato jer je smatrao da će se Indijanci mirnim putem preobratiti na kršćanstvo. Dakle, nije zastupao današnje vrijednosti potpune tolerancije jer je poštivao indijansku kulturu i običaje samo zato jer je smatrao da će oni samostalno odbaciti svoju tradiciju. U slučaju da se kršćanstvo počne širiti u nekoj zajednici, a lokalni vladar i dalje održava hramove starih božanstava, Las Casas smatra da se treba nasilno djelovati.²⁰⁰ Dakle, smatra da se treba uništiti takve hramove i spriječiti prakticiranje starih religija jer one izravno ugrožavaju opstanak kršćanstva u tim zajednicama. Vidimo da se Las Casas zalagao za mirno pokrštavanje samo do jednog stadija, dok bi nakon toga slijedilo nasilno gušenje starih religija.

¹⁹⁵ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 25.

¹⁹⁶ Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*, str. 1056.

¹⁹⁷ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 25.

¹⁹⁸ Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*, str. 1059.

¹⁹⁹ Brunstetter, *Sepúlveda, Las Casas, and the Other*, str. 425.

²⁰⁰ Isto, str. 427.

Ovo je dosta problematično gledište jer su zajednice uglavnom heterogeni skup pojedinaca pa će time doći do podjela u društvu. Uvijek će postojati dio koji će zastupati stare religije i običaje te će se samim time na kraju uvijek morati odlučiti na nasilno djelovanje.

Las Casas je imao priliku primijeniti svoju teoriju u praksi. Početkom 1520.-ih dobio je kraljevsko odobrenje da pokuša provesti mirno pokrštavanje u Venezueli.²⁰¹ Ideja je bila da se nasele španjolski kolonisti koji bi živjeli u mirnim odnosima sa starosjediocima. Las Casas je smatrao da će doći do adaptacije Indijanaca tj. da će oni polagano prihvaćati kršćanstvo. Ipak, ovaj pokušaj je završio velikim neuspjehom. U četvrtom poglavlju su navedeni glavni motivi Španjolaca za dolazak u Novi svijet. Uglavnom su imali želju za brzom zaradom pa nisu bili motivirani za bavljenjem poljoprivredom i stočarstvom. Stoga je prilikom ovog Las Casasovog pokušaja nedostajalo španjolskih kolonista.²⁰² Pored toga, dolazilo je do stalnih netrpeljivosti između kolonista i starosjedilaca što je u konačnici uzrokovalo pobune starosjedilaca u kojima su na kraju ubijeni svi španjolski doseljenici.²⁰³ Ovakav neuspjeh dosta je uzdrmao Las Casasa i njegove pokušaje obrane prava američkih starosjedilaca. Ipak, dobio je novu priliku 1537. godine u Gvatemali, tada dosta nemirnoj regiji.²⁰⁴ Las Casas je bio uvjeren da će nakon mirnog pokrštavanja starosjedioci sami prihvatiti vrhovnu vlast španjolskog kralja. Guverner mu je obećao da se pokršteni Indijanci neće podčiniti Španjolicima, već da će postati slobodni pojedinci s obavezom plaćanja poreza. Ipak, ovaj pokušaj je propao zbog istih razloga kao u Venezueli. Španjolski kolonisti nisu bili zainteresirani za kolonizaciju i suživot sa starosjediocima.

Ovi eksperimenti su najbolji primjer neodlučnosti španjolskog kralja o načinu odnosa prema starosjediocima. Uspostavom sistema *encomienda* omogućilo se bogaćenje kolonijalne elite, ali s druge strane je onemogućena potpuna adaptacija starosjedilaca u španjolsko društvo. Dakle, postojala je dvojba da li da se kratkoročno iskorištava Indijance ili da se pokuša stvoriti homogeno društvo slobodnih pojedinaca koje bi dugoročno gledano omogućilo stvaranje snažnijeg Španjolskog Kraljevstva. Las Casas tvrdi da bi kralj takvim uređenjem društva dobio milijune novih poreznih obveznika te bi se fokusiranjem na kolonizaciju ostvarila potpuna

²⁰¹ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 22.

²⁰² Isto, str. 23.

²⁰³ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 114.

²⁰⁴ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 24.

nadmoć u Europi jer bi populacija Španjolskog Kraljevstva nadmašila sve konkurente.²⁰⁵ Ove dvojbe su glavni razlog kraljeve potpore Las Casasu. Sustav *encomienda* je dominirao kolonijalnom ekonomijom, ali španjolska kruna je u više navrata izrazila sumnju u ispravnost takvog sistema. *Encomienda* je skoro ukinuta 1523. godine, ali je Cortes uvjerio kralja u nužnost takve organizacije društva tvrdnjom da je to jedini način za održavanje španjolske kolonijalne vlasti.²⁰⁶ Las Casasovi neuspješni eksperimenti uzdrmali su vjerovanja o mogućnosti promjena u Novom svijetu. Fokusiranje na iskorištavanje radne snage glavna je razlika španjolskog kolonijalnog sistema od ostatka njezinih sjevernih europskih konkurenata. Na primjer, Engleska se fokusirala na stvaranje kolonija pa joj se politika temeljila na ratnim akcijama protjerivanja Indijanaca s njenih posjeda.²⁰⁷ To je jedan od glavnih razloga zašto Engleska nema predstavnike za zaštitu prava starosjedilaca. Njima je fokus bio na dobivanju zemlje, dok je kod Španjolaca fokus bio na iskorištavanju starosjedilaca. Budući da su oni umirali u izrazito velikom broju, javljaju se njihovi španjolski zaštitnici poput Las Casasa. Dakle, španjolska kruna je podržavala borbu za njihova prava jer je prijetila realna opasnost od potpunog izumiranja starosjedilaca, a time bi se javio problem nedostatka jeftine radne snage. Zbog ovakve situacije javljale su se teorije da Bog masovnim umiranjem Indijanaca kažnjava Španjolce jer im time oduzima radnu snagu. Oviedo ističe da nehumanim odnosom prema starosjediocima španjolska kruna gubi milijune potencijalnih poreznih obveznika.²⁰⁸ Postojala je i suprotna teorija, dakle da Bog kažnjava Indijance umiranjem od raznih bolesti zbog njihovih nemoralnih običaja, dok pošteđuje Španjolce.²⁰⁹

Prikazani su Las Casasovi i Sepulvedini argumenti o pravednom odnosu prema američkim starosjediocima. Sada ćemo se osvrnuti na nedostatke njihovih teorija. Aristotelovo definiranje prirodnog roba je dosta nejasno te se mogu izvesti različiti zaključci. Nedostaje precizno navođenje potrebnih atributa za spadanje u kategoriju prirodnog roba. On ne navodi da su cijele zajednice ljudi po svojoj prirodi robovi.²¹⁰ Dakle njegova teorija se pomalo razlikuje od Oviედovih i Sepulvedinih zaključaka. Aristotel nam daje prikaz podjele ljudi prema oblicima društvenog ustroja. Navodi nomade, lovce-sakupljače i sjedilačke oblike života temeljene na

²⁰⁵ Isto, str. 23.

²⁰⁶ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 78.

²⁰⁷ Stannard, *American Holocaust*, str. 237.

²⁰⁸ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 119.

²⁰⁹ Stannard, *American Holocaust*, str. 219.

²¹⁰ Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, str. 200.

poljoprivredi i stočarstvu.²¹¹ Prilikom ove podjele ne navodi da bilo koja od ovih grupacija po svojoj prirodi zaslužuje robovski status. Prirodni robovi čine udio svake populacije, pa prema tome i dio europskih društava po svojoj prirodi zaslužuje robovski status. Alexander von Humboldt, njemački prirodoslovac i istraživač iz 18. i 19. stoljeća, nam daje primjere velikih razlika unutar europskih društava. Neka područja, poput ruralnih dijelova sjeverne Njemačke ili Rusije, su toliko nerazvijena da se mogu uspoređivati s američkim društvima u vrijeme prvih kontakata sa Španjolcima.²¹² Iz toga se može zaključiti da se cjelokupne zajednice američkih starosjedilaca ne mogu uvrstiti u kategoriju prirodnih robova jer bi se po toj analogiji moralo na isti način odnositi prema velikom dijelu europskog stanovništva. Dakle, pozivanje na Aristotelovu teoriju prirodnih robova je dosta problematično. Druga kritika se odnosi na samo pozivanje na Aristotelov autoritet. Postavlja se pitanje zašto bi se vjerovalo da je Aristotel bio u pravu prilikom tvrdnje da postoje takva bića.²¹³ Otkrićem Amerike tadašnja je europska civilizacija postigla mnogo više od njenih antičkih uzora.²¹⁴ Dosegnuta su mnoga znanja koja su bila nedostupna u antici pa je prema tome moguće da je Aristotel bio u krivu zbog nedostataka potrebnih informacija o svijetu.

Prikazane kritike su uzdrmale Sepulvedine argumente. Međutim, ni Las Casasove teorije nisu bez nedostataka. Prije svega je problematičan njegov pristup prilikom branjenja Indijanaca. Njegovo djelo *Very Brief Account of the Destruction of the Indies* se može okarakterizirati kao propaganda namijenjena španjolskom kralju s ciljem rušenja sustava encomienda.²¹⁵ Može ga se označiti kao pisca, a ne povjesničara jer unosi previše emocija i subjektivnosti u svoje rasprave. Čak sam kaže da se osvrće samo na pozitivne strane Indijanaca te se prilikom argumentiranja na temelju Aristotelove teorije nužnih uvjeta za samoupravljanje političke zajednice poziva na indijanska žrtvovanja kao dokaz njihove racionalnosti. Pored toga, nikada nije dovoljno dugo živio na jednom mjestu u Americi kako bi mogao u potpunosti upoznati lokalne običaje i kulturu.²¹⁶ Time ga se kritizira da je veoma površan prilikom svojih opisa starosjedilaca. Pored ovih kritika treba istaknuti prednosti njegovih djela. Bio je jedan od rijetkih pisaca tog doba koji

²¹¹ Isto, str. 201.

²¹² Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 75.

²¹³ Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, str. 200.

²¹⁴ Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, str. 52.

²¹⁵ Hanke, *Bartolomé de Las Casas*, str. 56.

²¹⁶ Isto, str. 67.

je bio prisutan na mjestu samih događanja.²¹⁷ Proveo je desetljeća u Novom svijetu pa je imao priliku iz prve ruke svjedočiti odnosu prema starosjediocima. Osim toga, kod njega se ističe naglašena skeptičnost. Na primjer upozorava na lažne izvještaje iz Novog svijeta. Naglašava da se treba dobro razmisliti o motivima njezinih kreatora. Dakle, Las Casas nije potpuno pouzdan povijesni izvor jer ima naznaka da u svojim prikazima previše subjektivno zastupa jednu stranu.

Vrhunac Las Casovih uspjeha je kraljevsko proglašenje *Novih zakona* 1542. godine.²¹⁸ Njima su se ograničile ovlasti encomenderosa, zabranjeno je porobljavanje starosjedilaca, ukinuta je neplaćena obaveza rada i sistem nasljeđivanja encomiende. Nakon smrti encomenderosa podčinjeni Indijanci su se trebali vraćati španjolskoj kruni. Dakle, cilj je bio kroz nekoliko desetljeća potpuno ukinuti taj sistem. Nakon dva neuspješna eksperimenta Las Casas je napokon uspio pridobiti kralja u svojoj borbi za prava starosjedilaca. Međutim, kolonijalna elita se otvoreno pobunila protiv ovakve odluke jer se nisu htjeli odreći svojih povlastica. Uslijedio je građanski rat na području nekadašnjeg carstva Inka između španjolske krune i encomenderosa predvođenih Gonzalom Pizarrom. Iako je uništen otpor encomenderosa, kralj je 1545. godine odlučio poništiti većinu odluka iz *Novih zakona*.²¹⁹ Zadržani su zakoni kojima se zabranjuje neplaćeni rad i robovski status Indijanaca. Dakle, sustav encomienda je opstao, ali u malo blažem obliku.

Kroz nekoliko desetljeća djelovanja Las Casas je uspio utjecati na politiku španjolske krune. Njegovi argumenti su se uvažavali s poštovanjem u intelektualnim krugovima. Međutim nakon 1545. godine nisu zabilježeni značajniji pokušaji primjene njegovih teorija u praksi. Španjolska kruna je završila doba eksperimenata te se uspostavila organiziranija uprava kolonijalnih posjeda. Međutim, pokrštavanje starosjedilaca je ostao nerješiv problem. Oviedo piše da u trideset i pet godina njegovog boravka u Novom svijetu nije vidio potpuno uspješno pokrštenog starosjedioca.²²⁰ Za to je krivio korumpirano svećenstvo koje se udaljilo od svojeg duhovnih poziva.²²¹ Dio problema se nalazio u politici pokrštavanja. Naime, koncentrirali su se na pokrštavanje političkih vođa i aristokracije starosjedilaca misleći da će to uzrokovati prelazak

²¹⁷ Isto, str. 52.

²¹⁸ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 79.

²¹⁹ Isto.

²²⁰ Myers, *Oviedo's Chronicle of America*, str. 129.

²²¹ Isto, str. 130.

čitave populacije na kršćanstvo.²²² Osim toga, pokrštavanje u sistemu encomienda se temeljilo na prisili, a ne na razumijevanju pa se ne može reći da su pokršteni starosjedioci postali pravi kršćani. Uz to, širenje španjolskog jezika je išlo veoma sporo, a većina Španjolaca nije znala indijanske jezike poput nahuatla i quechua pa je ograničena mogućnost interakcije.²²³ Pored toga, progoni i zabrane štovanja starih božanstava nisu uspjeli iskorijeniti stare kultove.²²⁴ Antonio de Zuniga 1579. godine piše da velika većina Indijanaca nije usvojila kršćanske vrijednosti.²²⁵ Dakle, proces pokrštavanja se provodio uz dosta poteškoća. Kralj je i dalje uvažavao mišljenja teologa i pravnika pa je 1550. godine u Valladolidu sazvaio raspravu oko ovog problema. Htio je pronaći najbolji i najpravedniji način pokrštavanja Indijanaca.²²⁶ Glavni akteri ove rasprave, Las Casas i Sepulveda, iznijeli su svoje suprotstavljene teorije i argumente. Međutim, nije se došlo do konačnih zaključaka oko racionalnosti starosjedilaca, prava na osvajanja i o načinu njihovog pokrštavanja. Obje strane su isticale da su njihovi argumenti prevagnuli, ali u konačnici su ovi problemi ostali neriješeni. Debata u Valladolidu je na neki način simbolizirala desetljeća prethodnih rasprava i pružanja raznih teorija jer je pitanje o prirodi Indijanaca ostalo otvoreno, bez konačnih rješenja. Dakle, teolozi i pravници se nisu uspjeli usuglasiti oko ovih pitanja te se u praksi nastavilo iskorištavati starosjedioce. Doba prvih kontakata s američkim starosjediocima izrodilo je niz humanista dok prijelaz u 17. stoljeće ipak nije donio nove predstavnike koji bi se, kao Las Casas i ostali humanisti, žestoko borili za prava starosjedilaca. U 17. stoljeću dolazi do uspostava apsolutističkih monarhija u Europi te se počinje više cijeniti dobro uređenje administrativne uprave i centralizam. Fokus se prebacuje na proučavanje uređenja carstava Inka i Asteka, dok se sve više zanemaruje tema prava pojedinaca u Novom svijetu.

²²² Gibson, *The Inca concept of sovereignty and the Spanish administration in Peru*, str. 105.

²²³ Salomon, Schwartz, *New peoples and new kinds of people*, str. 457.

²²⁴ Gibson, *The Inca concept of sovereignty and the Spanish administration in Peru*, str. 103.

²²⁵ Isto, str. 105.

²²⁶ Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*, str. 1055.

6. Posljedice za američke starosjediocima

Rasprave o odnosu prema starosjediocima i neodlučna politika španjolske krune obilježile su prvu polovicu 16. stoljeća. U to vrijeme populacija američkih starosjedioca doživjela je najveći pad u povijesti. Regije poput Mezoamerike i Perua bile su izrazito gusto naseljene. Teško je procijeniti precizan broj stanovnika u to doba, ali stručnjaci u zadnje vrijeme smatraju da je centralni Meksiko imao oko 25 milijuna stanovnika 1519. godine.²²⁷ To je izrazito velika brojka jer znamo da su europske zemlje poput Španjolske i Francuske imale daleko manju populaciju u to vrijeme. Pretpostavlja se da je već 1523. godine broj stanovnika pao na 17 milijuna, 1548. na 6 milijuna, 1588. na 2 milijuna te je oko 1630. godine ostalo samo 700 000 starosjedilaca u centralnom Meksiku. Dakle, u otprilike 120 godina pao je broj starosjedilaca s 25 milijuna na 700 000.²²⁸ To su katastrofalne brojke za razvijenu civilizaciju nekadašnjeg carstva Asteka. Gotovo identična situacija je u ostalim regijama Novog svijeta. Pretpostavlja se da je Peru imao 9 milijuna stanovnika prije kontakta s Europljanima dok je ta brojka, kao u Meksiku, stalno padala. Pa je tako 1630. godine Peru imao samo oko 670 000 starosjedilaca.²²⁹ Postavlja se pitanje koji su glavni uzroci za ovako veliki pad populacije. Rat je svakako utjecao na takav razvoj događaja, ali njegov utjecaj nije mogao biti odlučujući. Ratni sukobi su bili stalna pojava u Europi, ali oni ne bi uzrokovali tako veliki demografski pad. Uz to broj stanovnika u Americi je stalno padao, čak i kad nije bilo ratnih sukoba. Dakle, kratkotrajni ratovi u Novom svijetu se mogu odbaciti kao uzrok navedene demografske katastrofe. Glad i prisilni robovski rad su imali značajniji utjecaj. Španjolci su u procesu osvajanja uništavali usjeve starosjediocima pa bi se nakon ratnih sukoba javila glad. Pored toga Španjolci su često konfiscirali hranu te je to bio dodatni razlog nestašica hrane. Robovski rad je odnio mnogo života. Već su opisani loši uvjeti u sistemu encomienda. Na masovnim građevinskim poduhvatima, poput obnove razrušenog Tenochtitlana, stradavalo je na tisuće robova.²³⁰ Na pad populacije su utjecali i psihički faktori. Došlo je do naglog pada nataliteta. Na primjer već 1514. godine na Hispanioli je zabilježeno da prosječna obitelj ima manje od jednog djeteta, dok su u

²²⁷ The Cambridge history of Latin America, Volume II: Colonial Latin America, str. 4.

²²⁸ Isto.

²²⁹ Isto, str. 6.

²³⁰ Isto, str. 9.

vrijeme prvih kontakata imali prosječno petero djece.²³¹ Znamo da je za održavanje populacije potreban prosjek od oko 2.1 djece po obitelji. Samim time bi se kroz jedno stoljeće drastično smanjio broj stanovnika. Na pad broja djece utjecalo je opće nezadovoljstvo životnim uvjetima pod španjolskom vlašću. Neuhranjenost, maksimalna iscrpljenost od prisilnog rada i nehumani odnos Španjolaca nisu davali starosjediocima nadu u bolji život. Nisu htjeli pružiti svojoj djeci takav život pa su se odlučivali na apstinenciju ili abortus. Ipak, svi navedeni elementi nisu mogli uzrokovati pad populacije od 95 % u samo jednom stoljeću.

Glavni uzrok su epidemije europskih bolesti. Kako je već objašnjeno u trećem poglavlju Indijanci nisu imali imunološku zaštitu na europske bolesti te su zbog toga epidemije bile izrazito smrtonosne. Svakih nekoliko godina bi se javljale nove masovne epidemije koje bi odnijele veliki broj života. Nije bilo vremena da se populacija obnovi jer je razmak između tih epidemija bio izrazito malen.²³² Stari svijet je doživljavao epidemije koje bi odnijele veliki udio stanovnika, ali nakon toga bi slijedilo razdoblje rasta populacije jer epidemije nisu bile toliko učestale. Iz ovoga bi se moglo zaključiti da španjolski postupci nisu imali veliku ulogu u padu broja starosjedilačkog stanovništva jer nisu mogli utjecati na širenje bolesti. Ipak, treba naznačiti da su uvelike pospješili širenje bolesti. Neuhranjeni, iscrpljeni i deprimirani starosjedioci bili su mnogo lakša meta širenja bolesti, a do takvog stanja su došli zbog okrutnog odnosa Španjolaca. Pored toga, onemogućena je barem minimalna obnova stanovništva jer se smanjio broj rođenja djece, a to je izravan rezultat španjolskog odnosa prema starosjediocima.

Stalnim padom broja Indijanaca dolazilo je do smanjenja prihoda od *encomiende* pa su se povećavali porezi i radne obaveze preživjelim starosjediocima kako bi se održao jednaki prihod.²³³ Dakle, iskorištavanje Indijanaca se čak povećavalo zbog njihovog prevelikog mortaliteta. Oni bi se time još više iscrpljivali te bi se moglo zaključiti da je ovo bio kružni proces. Umiranje Indijanaca uzrokovalo je dodatna opterećenja onim preživjelima, pa bi se oni još više iscrpljivali što bi povećalo njihov mortalitet. Takvim odnosom Španjolci su uzrokovali nezaustavljivi demografski slom.

²³¹ Isto, str. 11.

²³² Isto, str. 14.

²³³ Keen, Haynes, *A History of Latin America*, str. 79.

Područja s plodnom zemljom i bogatim rudnicima zahtijevala su mnogo radne snage. Budući da se broj stanovnika stalno smanjivao, Španjolci su provodili prisilne migracije. Došlo je do miješanja raznolikih naroda Novog svijeta. Na primjer u Potosi u Boliviji, najbogatiji američki rudnik srebra, doseljavani su radnici iz cijele Južne Amerike.²³⁴ Tim procesom se u potpunosti izmijenila struktura starosjedilačkog stanovništva. Koncentriranje velikog broja stanovnika u gradove pored rudnika uzrokovalo je lakše širenje bolesti, pa su time stradale i one populacije koje bi bile manje ugrožene zbog izoliranog mjesta stanovanja.²³⁵ Miješanje starosjedilačkog stanovništva uzrokovao je gubitak njihovog izvornog identiteta.²³⁶ Zaboravljali su se stari jezici i religije te se sve više starosjedioce kategorizira pod naziv Indijanci, termin kojeg su uveli Španjolci.²³⁷

7. Starosjedilačko viđenje značaja dolaska Španjolaca

Za Europu otkriće Amerike predstavljalo je početak novog doba njihove dominacije. Ogromna prostranstva Sjeverne i Južne Amerike predstavljala su ogromni potencijal za daljnji europski razvoj. Površina Novog svijeta je bila više od pet puta veća od Europe.²³⁸ Male europske države vodile su stoljećima borbu oko posjedovanja teritorija koji su svojom veličinom bili zanemarivi u odnosu na Ameriku. Ogromne količine zlata i srebra slijevale su se u Europu te su se razvojem globalnog tržišta i trgovine u potpunosti promijenili ekonomski odnosi. Takva situacija kasnije će uzrokovati razvoj kapitalizma. Pored toga, stupivši u kontakt s manje razvijenim društvima Novog svijeta Europljani su shvatili svoju kulturnu nadmoć te su otkriće Amerike vidjeli kao priliku za širenjem kršćanstva i civilizacije diljem svijeta. Još je bila aktualna ideja progresivnog viđenja povijesti koje se temelji na krajnjem cilju, širenju kršćanstva i europske civilizacije na cijeli svijet. Dolazak Europljana u Ameriku smatrao se zadnjim stadijem razvoja civilizacija. Na primjer prvi stadij razvoja Perua su divlja i barbarska društva, dok je drugi stadij uspostava carstva Inka koje su proširile civilizacijske vrijednosti među

²³⁴ The Cambridge history of Latin America, Volume II: Colonial Latin America, str. 85.

²³⁵ Isto, str. 84.

²³⁶ Isto, str. 88.

²³⁷ Salomon, Schwartz, New peoples and new kinds of people, str. 460.

²³⁸ Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, str. 58.

barbarske narode.²³⁹ Međutim, dolazak Europljana predstavlja zadnji stadij kojim se ostvaruje Božji plan o širenju kršćanstva među nevjernicima. Pa tako Gomara ističe da je otkriće Amerike, nakon stvaranja svijeta, najvažniji događaj u povijesti čovječanstva.²⁴⁰ Može se zaključiti da su Europljani vidjeli otkriće Amerike kao presudan događaj za njihovu civilizaciju kojim dobivaju ulogu širenja kršćanstva i svoje kulture.

S druge strane treba se osvrnuti na starosjedilačko viđenje ovih događaja. Dosta je problematično prikazati njihovu stranu gledišta jer imamo vrlo malo njihovih izvora iz tog doba. Ipak, postoje dokazi da se pismenost širila veoma rano među starosjediocima. Samo nekoliko godina nakon pada Tenochtitlana katolički svećenici su uspjeli opismeniti djecu nekadašnje asteške aristokracije.²⁴¹ Zato su mogući starosjedilački izvori na latinici iz razdoblja od samo nekoliko godina nakon Cortesovih osvajanja u Meksiku. Do 1550.-ih godina pismenost se proširila izvan španjolskih centara pa je prisutno mnogo nahuatl izvora jer više nisu bili pod španjolskom kontrolom.

U Firentinskom kodeksu imamo prikaz znamenja koji ukazuju na dolazak Španjolaca u Meksiko.²⁴² Ljudima je svojstveno da u prirodi i pojavama oko njih vide obrasce. Sebe vide u centru svijeta pa iz toga zaključuju da pojave u prirodi imaju neku poruku koja je namijenjena samo njima. Tako su na primjer od najranijih doba ljudi promatrali zvijezde i promjene na nebu te bi smatrali da su te promjene namijenjene njima jer ih one upozoravaju na promjenu godišnjih doba. Isti način razmišljanja se može vidjeti u ovom primjeru gdje nekakav komet ili zvijezda impresionira Azteke te oni ovaj događaj pamte kao predznak loših događanja u budućnosti.

Starosjedilačko viđenje pada Tenochtitlana prikazano je u dvije elegije, od kojih je jedna najvjerojatnije sastavljena 1523. godine, dok je druga iz malo kasnijeg razdoblja. Elegija pod nazivom *Pad Tenochtitlana* prožeta je tugom zbog izgubljene i uništene nacije.²⁴³ Dolazi se do spoznaje da su zauvijek izgubili svoju samostalnost. Prevladava nezadovoljstvo i depresija. U elegiji starosjedioci pružaju zaključak da je njihov gubitak samostalnosti Božje djelo, iako ne govore zašto bi Bog tako postupio. Druga elegija pod nazivom *Cvijeće i pjesme žalosti* se više

²³⁹ Isto, str. 51.

²⁴⁰ Isto, str. 10.

²⁴¹ Miguel Leon-Portilla, *The Broken Spears*, str. 15.

²⁴² Isto, str. 4.

²⁴³ Isto, str. 146.

usredotočuje na Boga.²⁴⁴ Starosjedinci se pitaju zašto bi se Bog odlučio na uništenje njihove civilizacije, ali ne pronalaze odgovore. Ističu da su poniženi i u potpunosti uništeni. Ne vide razloga za nadu u bolju budućnost. Iz ovih elegija se može zaključiti da starosjedinci vide pad Tenochtitlana kao potpuni kraj njihove civilizacije. Godinama nakon španjolskih osvajanja zaključili su da će se njihov svijet u potpunosti promijeniti. Primjećuje se njihov osjećaj da ih je Bog u potpunosti napustio. Dakle za njih je dolazak Europljana označio pad njihove civilizacije i njihovog načina života.

Pored objašnjenja o značaju dolaska Španjolaca za njihovu civilizaciju postoje izvori koji nam pružaju starosjedilačko viđenje njihovog odnosa sa Španjalcima. U pismu pripadnika stare asteške aristokracije španjolskom kralju iz 1556. godine vidimo da se žale na težak položaj u društvu.²⁴⁵ Mole kralja da intervenira jer ih lokalna kolonijalna elita u potpunosti iskorištava. Žale se da im se nepravedno oduzima zemlja i njihovi proizvodi, da im se svakim danom povećavaju porezi i radne obaveze. To je vrijeme kada se već počeo osjećati nedostatak radne snage zbog depopulacije starosjedilaca pa su Španjolci odlučili provoditi politiku povećanja poreza kako bi održali jednake prihode. Traže da Las Casas bude službeni zaštitnik njihovih prava.²⁴⁶ Željeli su da on postane posrednik između starosjedilaca i španjolskog kralja budući da se kralj nalazi predaleko pa je omogućeno nekontrolirano iskorištavanje starosjedilaca. U ovom pismu možemo vidjeti da su starosjedinci imali nade u kraljevsku pravdu te su smatrali da im se može poboljšati položaj. Međutim, nastavila se promjenjiva kraljeva politika prema Indijancima te su u praksi ostali u vrlo teškom položaju.

U pismu starosjedilačke aristokracije iz Huejotzinga namijenjenog kralju Filipu II 1560. godine ističu se isti problemi.²⁴⁷ Obraćaju se kralju zbog prevelikih poreza u novcu i naturi. Žale se da im se oduzimaju sve zalihe kukuruza te zbog toga prijeti nestajanje grada.²⁴⁸ Dakle, imamo dva pisma iz relativno istog razdoblja koja ističu iste probleme. Očito je da je povećavanje poreza uzrokovalo velike problema starosjedilačkim zajednicama. Razlika između dva zahtjeva je u tome što pismo iz 1560. godine pišu pripadnici grada koji je ušao u savez sa Španjalcima prilikom rušenja Asteka. Dakle, dobrovoljno su prešli na španjolsku stranu, ali to im nije

²⁴⁴ Isto, str. 149.

²⁴⁵ Isto, str. 152.

²⁴⁶ Isto, str. 153.

²⁴⁷ Isto, str. 154.

²⁴⁸ Isto, str. 158.

donijelo povlastice jer trpe jednako teške namete kao i ostali gradovi tadašnjeg Meksika. Ovu situaciju možemo povezati sa Sepulvedinom teorijom objave pravednog rata u kojoj je tvrdio da se starosjediocima koji se predaju mirnim putem garantira pravo na vlasništvo njihove imovine i da im se jamči sloboda. Porezima koji oduzimaju gotovo sav proizvedeni kukuruz lokalnoj zajednici sigurno nije osigurano poštivanje starosjedilačke imovine. Također, starosjedioci se žale u pismu da im je kralj potpuno nedostupan.²⁴⁹ Dakle, kraljevi podanici u ovom slučaju nemaju prilike tražiti obranu svojih prava. Zanimljivo je njihovo isticanje načina sklapanja saveza sa Španjolcima. U pismu tvrde kako ih je Bog prosvijetlio i naveo na pravi put, dakle na savezništvo sa Španjolcima.²⁵⁰ Pored toga ističu da su sami prešli mirnim putem na kršćanstvo te da su sami uništili stare hramove. Ovo je očito način dodvoravanja kralju kako bi uvažio njihove žalbe.

Može se zaključiti da su Europljani i američki starosjedioci imali potpuno suprotno viđenje značaja europskog otkrića Amerike. Dok su Europljani to doživjeli kao veliki uspjeh njihove civilizacije i priliku za širenjem kršćanstva i njihove kulture po cijelom svijetu, starosjedioci su ovaj kontakt shvatili kao potpuni kolaps njihove civilizacije budući da su postali potpuno podložni Španjolcima koji su polagano uništavali njihovu tradiciju te zabranjivali njihove običaje i religiju.

²⁴⁹ Isto.

²⁵⁰ Isto, str. 155.

8. Zaključak

Kolumbovim otkrićem Amerike došlo je do kontakta dviju odvojenih civilizacija. Španjolska je u tom trenutku bila daleko nadmoćnija na skoro svim poljima te je uspješno pokorila američke starosjedioce. Pokušavalo se objasniti uzroke tih razlika u razvoju dviju civilizacija. Danas te razlike objašnjavamo slučajnim prednostima okoliša. Znamo da je prelazak na bavljenje poljoprivredom i stočarstvom ključan čimbenik razvoja civilizacija i složenih društava, a do tog prelaska dolazi uzgojem biljaka i pripitomljavanjem životinja dostupnih u okolini u kojoj živi određena ljudska zajednica. Znamo da geografski položaj i usmjerenje osi kontinenta ima veliku ulogu prilikom širenja znanja o uzgoju biljaka i životinja, tehnoloških otkrića te raznih znanja poput pisma. Dakle, do razlika u razvoju dolazi zbog slučajnih prednosti u okolišu, a ne zbog razlika u sposobnosti samih ljudi.

Španjolci su od samih početaka smatrali starosjedioce nižim bićima. Desetljećima su ih iskorištavali kao robovsku radnu snagu u sistemu encomienda. Međutim, takav odnos se temeljio na teorijama o prirodi starosjedioca. Oviedo, Sepulveda i mnogi drugi su prikazivali starosjedioce kao iracionalna, niža bića. Temeljili su svoje argumente na Aristotelovoj teoriji o prirodnom robu. Donijeli su zaključak da su starosjedioci po svojoj prirodi namijenjeni za službu Španjolcima. S druge strane, Las Casas i drugi humanisti su se zalagali za prava američkih starosjedilaca na slobodu i jednakost. Smatrali su da su američki starosjedioci racionalna bića te da su u potpunosti sposobni prihvatiti kršćanstvo i europske kulturne vrijednosti. Budući da je španjolski kralj cijenio mišljenja teologa i pravnika, dopuštao je slobodnu raspravu oko ovih pitanja. Upravo zato je Las Casas imao poneke uspjehe u pokušajima obrane prava starosjedioca. Međutim, može se zaključiti da su teorijske rasprave o prirodi starosjedilaca trajale desetljećima, ali se nije došlo do konačnih odgovora. U to vrijeme se nastavilo njihovo iskorištavanje. Zbog toga je starosjedilačka populacija doživljavala najveći pad populacije u svojoj povijesti te je uz to polako dolazilo do gubitka njihovog identiteta. Ipak treba istaknuti da je Las Casas bio na tragu današnjih saznanja o utjecaju okoliša na razvoj civilizacija te je zaključio da se ne razlikuju po sposobnostima od Europljana. To su bila veoma napredna gledišta za to doba.

Za Europljane otkriće Amerike je predstavljalo priliku za širenje kršćanstva i europske kulture. Prevladavalo je eurocentrično gledište. Prema njemu je Europa bila u središtu povijesnih

zbivanja pa je pokoravanje Indijanaca bio samo sljedeći korak u potpunoj prevlasti europske civilizacije. S druge strane, američki starosjedioci su kontakt s Europljanima doživjeli kao potpuni slom svoje civilizacije.

9. Literatura

1. Rolena Adorno, *The Polemics of Possession in Spanish American Narrative*, Yale University Press, Newhaven & London, 2007.
2. Leslie Bethell, ur. *The Cambridge history of Latin America, Volume II: Colonial Latin America*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
3. Daniel R. Brunstetter, *Sepúlveda, Las Casas, and the Other: Exploring the Tension between Moral Universalism and Alterity*, u: *The Review of Politics, Vol. 72, No. 3*, Cambridge University Press, 2010.
4. Bartolome de Las Casas, *History of the Indies*, Harper & Row, New York. 1971.
5. Bernal Diaz Del Castillo, Janet Burke, Ted Humphrey, *The True History of The Conquest of New Spain*. Hackett Pub Co, Indianapolis/Cambridge, 2012.
6. Hernan Cortes, *Letter of Hernan Cortes to Charles V 1520., Second Letter*. URL: <http://www.historywiz.com/primarysources/cortesletter.html> (25. 8. 2017.)
7. Scott Davis, *Humanist Ethics and Political Justice: Soto, Sepúlveda, and the "Affair of the Indies"*, u: *The Annual of the Society of Christian Ethics, Vol. 19*, Society of Christian Ethics, 1999.
8. Jared Diamond, *Sva naša oružja: zarazne bolesti, čelik i puške*, Algoritam, Zagreb, 2007.
9. John H. Elliott, *The Old World and the New: 1492-1650*, Cambridge University Press, Cambridge, 1970.
10. José A. Fernández-Santamaria, *Juan Ginés de Sepúlveda on the Nature of the American Indians*, u: *The Americas Vol. 31, No. 4*, Cambridge University Press, 1975.
11. Charles Gibson, *The Inca concept of sovereignty and the Spanish administration in Peru*, The University of Texas Press, Austin, 1948.
12. Lewis Hanke, *Bartolomé de Las Casas: An Interpretation of His Life and Writings*, Springer Netherlands, Washington, 1951.
13. Ramon Hernandez, *The Internationalization of Francisco de Vitoria and Domingo de Soto*, u: *Fordham International Law Journal, Volume 15, Issue 4*, The Berkeley Electronic Press, 1991
14. Benjamin Keen, Keith Haynes, *A History of Latin America*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston, 2009.

15. Kathleen Ann Myers, *Oviedo's Chronicle of America: A New History for a New World*, University of Texas Press, Austin, 2007.
16. Miguel Leon-Portilla, *The Broken Spears*, Beacon Press, Boston, 2006.
17. Frank Salomon, Stuart B. Schwartz, *New peoples and new kinds of people: Adaptation, readjustment, and ethnogenesis in South American indigenous societies (Colonial era)*, u: *The Cambridge history of the Native Peoples of the Americas, Volume III: South America, Part 2*, ur. Frank Salomon, Stuart B. Schwartz, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
18. David E. Stannard, *American Holocaust: Columbus and the Conquest of the New World*, Oxford University Press, New York, 1993.
19. David E. Timmer, *Providence and Perdition: Fray Diego de Landa Justifies His Inquisition against the Yucatecan Maya*, u: *Church History, Vol. 66, No. 3*, Cambridge University Press, 1997.
20. Tzvetan Todorov, *Strah od barbara: s onu stranu sukoba civilizacija*, Tim press, Zagreb, 2009.
21. Neil L. Whitehead, *The crises and transformations of invaded societies: The Caribbean (1492-1580)*, u: *The Cambridge history of the Native Peoples of the Americas, Volume III: South America, Part 1*, ur. Frank Salomon, Stuart B. Schwartz, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.